

משפט צדק

גיליון מס' 5 | אלול התשע"ז | ספטמבר 2017

דבר היו"ר
טו"ר הרב יעקב קלמן
יו"ר לשכת הטוענים הרבניים

2 דבר היו"ר

3 האם מתנות חזרות בגירושין?
כב' הגאון הרב דוד דב לבנון שליט"א

9 נישואין פרטיים
טוען רבני ועו"ד צבי גלר,

14 פיצויי גירושין, היכן ומתי?
טו"ר משה ליבוביץ

18 ראיון עם כב' הרב ניסים בן שמעון שליט"א

22 כשירות לצוואות
טו"ר ד"ר זאב קורשן

עמותת טוענים רבניים בישראל
580413045 (ער")
רח' רבי עקיבא 32 בני ברק
www.toanim.co.il

חברי ההנהלה:

טו"ר הרב יעקב קלמן - יו"ר
טו"ר הרב רונאל אהרן
טו"ר הרב זיו ברקוביץ
טו"ר ועו"ד הרב צבי גלר
טו"ר יסכה מזרחי
טו"ר ועו"ד הרב יהושע שוויץ
טו"ר ועו"ד הרב אלי שפירא

עורך העלון: טו"ר משה ליבוביץ
טל: 054-8452978
mml05484@gmail.com

גרפיקה ועיצוב:
שולי עיצובים 052-7620089
shulamitam@gmail.com

אין מבוא כאן תחליף ליעוץ משפטי
© כל הזכויות שמורות

רישום עלולים להביא למכשלות רבים כגון אלמנה שהתגרשה מנישואין פרטיים ללא רישום עלולה להינשא לכהן בעוד כיום היא גרושה אך היות ולא נרשמה לנישואיה השניים נשארה רשומה כאלמנה ועוד כהנה וכהנה בעיות העשיות להיווצר מהתופעה הנ"ל.

סוגיה זו שמגיעה לאחרונה לבתי הדין הרבניים בצורה סיטונאית מאתגרת את המערכת כולה, אף לשכת הטוענים הרבניים ראתה צורך ונחיצות להעלות נושא זה ומאמר מקיף שנכתב ע"י חבר הנהלת הלשכה טו"ר ועו"ד רב צבי גלר מוצא כבוד בין דפי הגיליון.

פיצויי גירושין, תביעה שמוגשת פעמים רבות בנוסף לתביעת הכתובה, האם בכלל יש מקור הלכתי לחייב פיצויי בנוסף לדמי הכתובה? ואם כן באיזה סכום? בנושא זה לא קיימת גישה מוחלטת ורבו הדעות בה עד אשר במקום אחד דיין יחייב בפצויי גבוה ומאידיך יתנגד דיין אחר ואף יאמר כי מדובר בגזל של ממש.

חבר הלשכה טו"ר הרב משה ליבוביץ, במאמרו בנושא שבגיליון זה עמד להפליא על המקורות והמנהגים השונים בדורות עברו בנושא זה, לימוד הסוגיה לעומקה פותח צוהר חדש כיצד ניתן להשתמש בדין זה של פיצויי גירושין.

בעלון גם ראיון מרתק ומיוחד במינו עם הגאון הגדול הרב ניסים בן שמעון שליט"א ראב"ד בדימוס ביה"ד ת"א, שנתן לנו מזמנו היקר על מנת להעביר מקצת ממשנתו לציבור הטוענים הרבניים.

צוואות, נושא ידוע במורכבותו, מביא פעמים רבות להמון מחלוקות משפטיות העורכות שנים רבות, זאת כאשר תדיר מועלים בתיקים הללו טיעונים לכשרות הצוואה ולכשירות המצווה.

טו"ר הרב דר' זאב קורשן, שהינו טו"ר ובמקצועו גם רופא גריאטרי מומחה ובעל ניסיון בנושא, מביא לנו בדיוק לשם כך בגיליון זה כללים לעריכת צוואה על מנת שתהיה כשרה למהדרין שעשוי לחסוך ללקוחותינו הליך משפטי ארוך ומייגע מיותר.

חברים יקרים, לכבוד הוא לנו להגיש בפניכם גיליון מושקע זה, נותר לנו רק להתפלל להמשך שגשוגה של הלשכה, כי עוד נכונה לנו כבדת דרך ארוכה, ככל שנשאף ונרצה ונמשיך במאמצים לשתף פעולה כולנו יחד, נצליח בע"ה כי אין דבר העומד בפני הרצון.

שלכם ובשביילכם
יעקב קלמן יו"ר

טוענים וטוענות נכבדים ויקרים, פורום נאות זה של גיליון משפט צדק, מהווה מזה מספר שנים במה לדיון בסוגיות בתחום המשפטי הלכתי וכמו כן מהווה שופר לאנשי מקצוע בתחום המציעים ו/או יוזמים תפיסה משפטית כזו או אחרת ו/או למבקשים להביא לשינויי מגמות חיוביות.

כטוענים רבניים וטוענות ב"ד ברור היותנו אמונים להלכה ולתורה מסיני עם זאת מטבע הדברים מחייב אותנו העיסוק במקצוע זה להיות מעודכנים כל העת גם בהליכי חקיקה חדשים כמו גם פסקי דין היוצאים מבית מדרשם של שופטי בית המשפט העליון המשנים תדיר את כללי ההתנהלות, כך לדוגמה, תביעה שאתמול בית הדין הרבני היה בה נעדר סמכות כיום כבר קנה הוא בה סמכות, ועוד כהנה וכהנה, כידוע לכולנו התמחות במגרש המשפטי הישן לא בהכרח תקנה כלים נכונים להתמודד עם מצב משפטי מורכב ומשתנה וכפי שהולך ומסתמן כיום.

גיליון משפט צדק נוסד על מנת לתרום כלים להתמודד במצב המשפטי המעודכן והמתעדכן, לא ניתן להביא בכל גיליון את מרבית הנושאים אך גיליון לגיליון מצטרף לחומר איכותי רב ובגיליון זה נוסף כדרכנו בע"ה נושאים חשובים ביותר.

חלוקת רכוש הינו נושא מורכב כשלעצמו, ובפרט כשמקורות הרכוש לוטים בערפל וכל צד מקנה לרכוש קטגוריה משלו, זה טוען שמדובר במתנות וזה טוען שמדובר ברכוש שנצבר במשותף, ובפרט שההגדרות ההלכתיות כה מרכבות וקיימות גישות רבות בסוגיה זו, במאמרו הנפלא של הגאון הרב דוד דב לבנון שליט"א אב"ד אשקלון שבגיליון זה, יאיר את עינינו בנושא נכבד זה.

נישואין פרטיים, כידוע הינו נושא כה בוער, למרבה הצער מתרבים גם מאזרחי מדינת ישראל היהודים וגם מהללו שמחוצה לה הבוחרים שלא להירשם לנישואין בהתאם לדרישת החוק, בדרך כלל הדבר נובע משיקולים כלכליים, כגון שאנשים אינם רוצים להפסיד את זכויותיהם כאלמנים או זכויות אחרות ו/או מסיבות אחרות.

כמוכן שבתי הדין הרבניים רואים תופעה זו בחומרה רבה, עד שבמקרים מסוימים יכול שישללו זכויות של הללו שנשארו בנישואין פרטיים שלא כחוק כקנס הרתעתי על כך שפעלו כנגד החוק ולא רק, כידוע לעתים ישללו לאישה את מזונותיה אך ורק משום שבחרה להינשא שלא כדין, נישואין ללא

כב' הגאון הרב דוד דב לבנון שליט"א
אב"ד ביה"ד הרבני באשקלון

האם מתנות חוזרות בגירושין?

ב. ואף אם נאמר שיש כאן מתנה חלוטה לבעל, האם אין כאן אומדנא ברורה שהמתנה ניתנה על דעת שהם יישארו נשואים, אבל אם הם יתגרשו בעתיד, ובמיוחד אם הדבר יעשה בגלל אילוצים, שמא על דעת כן האשה לא נתנה את המתנה, ואם כן דינה לחזור אליה?
על שתי השאלות הנ"ל כתבתי באריכות, אולם כאן אביא רק את תמצית הדברים.

רישום בטאבו

בענין הרישום בטאבו, מצאנו פסקי דין, כגון בפד"ר יב עמ' 179-186, שקובעים את חלוקת הדירה ע"פ מה שכל צד השקיע בה, ולא אחר הרישום בטאבו. וכן פסק הגאון רבי אליעזר גולדשמיט זצ"ל בספרו "עזר משפט" בסי' יא במסקנותיו בסעיף ב' ובסעיף ז'4. הם סמכו דבריהם על ערוך השולחן בחלק חושן משפט סי' ס' סעיף כא שכתב:

"יש לדקדק עתה כשנכתב קרקע על שם האשה בערכאותיהם צריכים הדיינים להיות מתון בזה, כי יש לפעמים שהבעל כותב נכסיו על שם אשתו מפני איזה טעמים ולעולם הנכסים הם של הבעל, לכן צריכים לחקור בזה הרבה".

ערוה"ש חזר ושנה דבריו בסי' סב סעיף ו':

"כבר בארנו בסוף סי' ס' דבזמנינו אין שום ראייה מה שנכתבו קרקעות על שם האשה ואפילו נתקיים בערכאות, מפני שהרבה עושים כן מפני איזה טעמים שיש להם, ואין כוונתם להקנות להן לכן צריכים הדיינים להיות מתון בזה מאד מאד".

אולם נראה שכיום "סוגיא דעלמא" של דיני ישראל לפסוק, שהרישום בטאבו מהווה קנין וחלוקת בדירה נעשית ע"פ הרישום שלה בטאבו. גם הרב אליעזר גולדשמידט זצ"ל כנראה חזר בו וכתב שיש לילך אחר הרישום, שהרי כך נפסק בפסקי דין רבניים

נושא זה האם מתנות חוזרות בגירושין הוא שכיח ועולה לעיתים קרובות בביה"ד, כגון כאשר צד אחד מכניס כספים שלו מירושה או מלפני הנישואין, לקופה המשותפת, או מעביר נכס שלו על שם צד שני, והם לבסוף מתגרשים. האם כספים אלו או נכס זה חוזר אליו או לא.

מקרה כזה עלה בביה"ד הגדול, (בפס"ד שיצא לפרסום ושם הדברים נידונו בהרחבה), ובו היה מדובר בזוג, שהאשה קיבלה במהלך הנישואין ירושה גדולה, ומכספי הירושה שלה נקנתה כמעט דירה שלימה, ונרשמה ע"ש שני בני הזוג שווה בשווה (ובנוסף לכך מכספים אלו כוסתה משכנתא בדירה אחרת). לאחר מכן נישואיהם עלו על שירטון והאשה מאסה בבעלה בטענה שהוא נהג כלפיה באלימות. האיש ביקש שלום בית, אך ביה"ד קמא פסק שעליהם להתגרש והם התגרשו. לדברי האשה, היא הסכימה לרשום את הבית על שם שניהם למרות שהיא הכניסה את רוב הכספים כדי לקנותו, בגלל שפחדה מבעלה וחששה שזה יביא לגירושין. הבעל מכחיש זאת, וטוען שהכספים נכנסו תחילה לחשבון משותף, ומהם הם השתמשו לצרכים נוספים במשותף, וברור היה שהכסף שייך לשניהם.

דיון והכרעה

במקרה דנן, על פניו הרגש והיושר הטבעי אומרים, שיש לחלק את הדירה לפי ההשקעה שכל אחד מהם השקיע בה, ולא לפי הרישום בטאבו, במיוחד במקרה דנן שהאשה השקיעה בדירה את רוב הסכום. אולם מאידך עומדת לפנינו שתי שאלות הלכתיות:

א. האם מדובר כאן במתנה שהאשה נתנה לבעלה, והרישום בטאבו מהווה קנין מוחלט הקובע שהבעל זכה במחצית הנכס?

מדוע אם כן, ראו הפוסקים לנכון לקיים את המתנות בין בני הזוג גם במצבים בהם יחסייהם הגיעו למשבר קשה ביותר של בגידה, חוסר אמון וגירושין, ואילו בטענת "מורדת" ראו לנכון להפעיל כלי הלכתי חריג מדיני הקניין, ולאמוד את דעת הבעל שלא לשם כך גמר את דעתו בעת הקנאת המתנה?

נפקא מינא בין שני הטעמים שהוזכרו לדין החזר מתנות במורדת, היא בשאלה האם דין זה נוהג גם כאשר האשה בגדה בבעלה. לפי הטעם שדין החזר המתנות במורדת הוא 'קנס' הבא להמריץ את האישה לחזור אל בעלה, הרי כאשר האישה ממילא אסורה על בעלה אין עוד טעם לקנסה.

”

חלק א' עמ' 117 בפס"ד של הרבנים גולדשמידט, קרליץ ובבליקי:

"בשאלת הכונה ברישום, יש לקבוע לפי הנוהג והרגיל בדרך העולם בכל זמן וזמן. וידוע שעכשיו נוהגים לרשום רכוש, וביחוד דירה למגורים, על שם שני בני הזוג, במכוון שלשניהם תהיה הבעלות על הרכוש. הרישום מורה, שזה ששילם או שילם יותר, נתן את היתרה בחלקו במתנה לשני. לכן אין לבטל, בזמן הזה, רישום, המקנה ומחזיק בעלות לזה שנרשם על שמו, מתוך ספיקות אולי לא היתה הכונה למתנה. וכן מוכח מתשובות החתם - סופר חו"מ סימן קמ"ב... וכן כתב המהרש"ם בתשובה ח"ה סימן ל"ח."

בפסקי דין רבניים חלק י"א עמ' 127 כותב הרב צימבליסט שאמנם יש מחלוקת בין הראשונים בענין זה, אלא שהרישום יוצר מוחזקות ואין להוציא מספק מהמוחזק.

ואכן כך נראה לפסוק, וזאת לא רק מספק ומדין מוחזק, אלא מדין ודאי, בגלל הביורור המשפטי, לפיו חוזה למכירת הדירה כתוב כהתחייבות למכור אותה, והרישום בטאבו הוא למעשה הקנין בפועל של הנכס. מכיוון שזה נחשב לקנין ע"פ חוק המדינה, גם ע"פ ההלכה יש לכך תוקף, כפי שכתבו בהרחבה בפסה"ד של ב"ד קמא. נצטט את הסעיף המתאים של חוק המקרקעין, תשכ"ט-1969:

7. (א) עסקה במקרקעין טעונה רישום; העסקה נגמרת ברישום, ורואים את השעה שבה אישר הרשם את העסקה לרישום כשעת הרישום. (ב) עסקה שלא נגמרה ברישום רואים אותה כהתחייבות לעשות עסקה.

125. (א) רישום בפנקסים לגבי מקרקעין מוסדרים יהווה ראייה חותכת לתכנון, אולם אין בכך כדי לגרוע מהוראות סעיפים 93 עד 97 לפקודת הסדר זכויות במקרקעין [נוסח חדש], תשכ"ט-1969.

לכן במקרה דנן, הואיל והדירה רשומה על שם שניהם שווה בשווה, היא קנויה לשניהם שווה בשווה, והכספים שהאשה נתנה לשם רכישת הדירה ניתנו לו במתנה וזכה בהם. **לכן בזה נראה בודאי שיש לקבל דעת הרוב בב"ד קמא, שהבית שייך לשני הצדדים שווה בשווה מבחינה קניינית.**

אומדן דעת לחזרת המתנה

ביחס לשאלה השניה, האם ניתן לומר שמתנה שאשה נתנה לבעלה חוזרת במקרה של גירושין, כמו במקרה דנן שהיא מואסת בבעלה ונאלצת להתגרש, בגלל שיש אומדנא שעל דעת כן לא נתנה לו. יש לציין, מדובר בשאלה שלא נזכרה בפירוש בשו"ע ובפוסקים, אבל נמצאת בכמה פסקי דין שהתפרסמו בפד"ר. וברצוני להעלות את מה שנראה לי מדברי הפוסקים ביחס למקרה דנן.

נקדים ונאמר, שכדי לבטל מתנה ע"פ אומדנא, צריך אומדנא חזקה וברורה, ולא די בסברא בעלמא. לכן מובא בפוסקים, עיין בח"מ אה"ע נג כב, ב"ש נג טז ועוד, שנהגו לכתוב בתנאים שאם יתגרשו מחמת עידור או קטט יעמוד כתקנת שו"ם, דהיינו שעשו תקנה מיוחדת, שבמקרה של עידור או קטטה, הנדוניה בשנה הראשונה תחזור כולה למשפחת האשה ובשנה השניה - מחצית. הרי לנו שבלא תקנה מיוחדת, לא היינו אומרים שיש אומדנא שהמתנה תחזור במקרה של גירושין, ואפילו במקרה של קטטה, עאכ"כ אם הגירושין היו לאחר כמה שנים, שהמתנה אינה חוזרת.

יש לציין עוד, כי לא תועיל סברא בעלמא כדי לבטל מתנה: המחבר בשולחן ערוך חושן משפט סי' רז סע' ד, פוסק שגם אם יטען עתה המקנה שלא על דעת כן מכר את ממכרו וכי בליבו לא חשב וגמר דעתו בקניין עבור מצב זה, גם אם נראים דבריו, הרי שקניינו קיים ואינו יכול לחזור ממנו:

"אף על פי שהיה בלבו שמפני כך וכך הוא מוכר, ואף על פי שנראים הדברים שלא מכר אלא לעשות כך וכך, ולא נעשה - אינו חוזר, שהרי לא פירש, ודברים שבלב אינם דברים."

אומנם הרמ"א מסייג דבריו וכותב:

"הגה, מיהו אי איכא אומדנא דמוכת, נתבטל המקח (תוספות והרא"ש כלל פ"ה). וי"א דבמתנה דברים שבלב הויין דברים (הגהות אלפסי פ' אלמנה ניוזנית)." מסביר דבריו הסמ"ע (שם ס"ק י): "דדוקא במכר דקניב מעות מסתמא גמר ומקני אם לא דפירש, משא"כ במתנה דהוא בחנם דאומדן דעת כל דהוא מבטל המעשה, ואמרין ביה דלא גמר בדעתו ליתנו לו בחנם" (וראה עוד פתחי חושן, פרק כ אות לד).

יוצא אם כן, כי אף שמתנה מהווה מעשה קניין לכל דבר, קל יותר להכניס בה תנאים חריגים ואומדן דעת, שעל דעת מצב שכזה לא גמר בדעתו נותן המתנה להקנותה למקבל. כך גם פסק השלחן ערוך,

ח"מ ס' רמו סע' א:

"לעולם אומדים דעת הנותן, אם היו הדברים מראין סוף דעתו עושים על פי האומד אנ"פ שלא פירש. כיצד, מי שהלך בנו למדינת הים ושמע שמת, וכתב כל נכסיו לאחר, מתנה גלויה גמורה, ואחר כך בא בנו, אין מתנתו קיימת, שהדברים מוכיחים שאילו ידע שבנו קיים לא היה נותן כל נכסיו."

יחד עם זאת, לא במהרה נחפז לומר ששינוי ביחסיהם לאחר זמן יהפוך את המתנה שניתנה ל'מקח טעות'. כפי שכתב הריב"ש לעיל בשם הגאונים **"דאלא מאן דיהיב מתנה למאן דרחים ליה, ערבא בעי למשקל מיניה דרחים ליה לעלם!"**

חידושו של המאירי בענין מתנות שחוזרות

בפסק דין קמא דיין א, שהיה בדעת מיעוט, ביסס דבריו שהמתנה שנתנה האשה לבעלה חוזרת אליה עם הגירושין ע"פ המאירי, שאומר שמתנות שאשה נתנה לבעלה חוזרות עליה בגירושין, במקרה שהיא טענה טענת "מאיס עלי" (כתובות סג:) וז"ל:

"וכן מחזיר לה כל מה שנתנה לו במתנה שלא נתנה לו על דעת כן הא משלו אין לה כלום אפילו מנעל שברגלה ומטפחת שבראשה ולענין מזונות מיהא כל אותן שנים עשר חדש אין לה מזונות שמאחר שהיא מואסת בו היאך הוא זנה".

כיו"ב הובא בבאר היטב ס' ע"ז ס"ק י' בשם "מקור ברוך" לה"ר ברוך קלעי בסימן י"ז לגבי מתנות שנתנה לו או שנפסקו לו בעת השידוכין, אם הם עדין בידה, שאינה נותנת לו. והביא ראיה מת' הרא"ש שהובאה בטור אה"ע ס' קנ"ד לגבי ארוסה שאינה רוצה להינשא בטענת מיאוס, והחתן רוצה שחמיו ישלם לו את מה שפסק לו, שאינו חייב לשלם לו, מפני שע"ד כן שבתו תמאס ותצא ממנו לא התחייב.

יש לציין, שהמאירי הנ"ל חידש שגם אם הגירושין הם ביוזמת האשה, כיון שהיא תובעת גירושין בגלל שהיא מואסת בבעלה, המתנות שנתנה לו חוזרות שעל דעת כן לא נתנה לו. לכאורה יש ללמוד מדבריו בק"ו שאם הבעל גירש את אשתו מדעתו שהמתנות שהיא נתנה לו חוזרות. חידוש זה שגם אם הגירושין הוא ביוזמת האשה בטענת מאיס עלי שהמתנות שנתנה לו חוזרות הוא חידוש גדול, שטעון הסבר במיוחד. הקשה הרה"ג צימבליסט שליט"א (בפד"ר יא), איך יכול להיות שכוחה גדול מכוחו, שאם הבעל נתן לה מתנות ומואס בה ומגרשה המתנות שנתן לה אינן חוזרות, משום שהוא היה אוהב ונהפך לשונא וזו לא סיבה להחזר המתנות, ואיך אפשר, שאם היא נתנה לו

לפי חוק יחסי
ממון לאיזון
המשאבים. יש
כיום נטייה לומר
שגם ירושה
שנתנה לאחד
מהצדדים, אם
נכנסה לחשבון
המשותף, או
נקנה ממנה נכס
משותף, שהוא
נכנס לאיזון
המשאבים, ושייך
לשניהם

”

מתנות ואח"כ מאסה בו המתנות שנתנה לו חוזרות? ויש ליישב בדוחק, שהמאירי סובר שכשהיא טוענת טענת "מאיס עלי" היא כאנוסה שאין לה ברירה אלא להתגרש, והוכחה לכך שהיא אנוסה ממה שאומרת לא הוא ולא כתובתו בעינא, ולכן המתנות חוזרות. מה שאין כן הבעל שמגרש מרצונו, ואין ראיה שהוא אנוס, ולכן מתנותיו אינן חוזרות אליו.

והנה חידוש זה של המאירי לא מופיע בראשונים (כפי שכתב המהדיר על המאירי), ולא מצאנו התייחסות מפורשת למתנות שהאשה נתנה לבעלה, והאם יש מצב שהן חוזרות לאשה. והשאלה היא האם אפשר לסמוך על המאירי להלכה, והאם יש למאירי בסיס במקורות, או שחלקו עליו הראשונים. ולשם כך נפרוש השמלה ממקורותיה.

שיטת הרא"ם

בניגוד גמור לכך, נמצא בשו"ת רבי אליהו מזרחי (הרא"ם) סימן טז שכתב בפירוש שמתנות שנתנה האשה או אביה לבעל אינן חוזרות במקרה שנתפרדה החבילה:

והסכימו עמו המהר"א ששון בשו"ת תורת אמת ס' נ"ד וכן המהרשד"ם אה"ע ס' קכ"ו, והחתם סופר ח"ג ס' קמ"א. הפוסקים הללו הוסיפו להסביר את הדבר ע"פ דברי הגאונים שכתבו בענין מתנות שאינן בגדים או תכשיטים שנתן הבעל לאשתו "דאטו מאן דיהיב מתנה למאן דרחים לי ערבא שקיל שיהי אוהבו לעולם".

הרא"ם והאחרונים הנ"ל לכאורה אינם סוברים כשיטת המאירי הנזכרת לעיל. אלא שלכאורה צריך עיון מדוע הרא"ם סותם ואומר שמתנות שנתן הבעל אינן חוזרות, ולא הזכיר שבמורדת לפי הרי"ף והרמב"ם הן חוזרות? ואם חולק עליהם לכאורה היה צריך להזכיר אותם ולפרש, או שנאמר שמורדת מפסידה מתנות מדין קנס ועל קנס לא דבר, וצ"ע. ננסה איפוא לברר את ההלכה ממקורה על מנת שנוכל להכריע במחלוקת זו.

מקור ההלכה שמתנות חוזרות בגירושין

מקור ראשוני להחזר מתנות מצאנו בגמ' כתובות דף נד עמוד א:

"איתמר: אלמנה - רב אמר: שמין מה שעליה, ... מאי טעמא? כי אקני לה - אדעתא למיקם קמיה, אדעתא למשקל ולמיפק לא אקני לה".

מדובר בבגדים שהבעל נתן לאשתו והיא התאלמנה ותובעת כתובתה, ששמין מה שעליה ומחזרת

ליורשים. ולהלכה פוסקים כן גם בגרש את אשתו. אולם זה בבגדים שהבעל חייב לאשתו בתנאי כתובה, ולכן הם שלה כל עוד הם נשואים, אבל אם נתאלמנה או נתגרשה שמין מה שעליה ומחזרת לבעלה או ליורשים.

מה הדין במתנות שאינן בגדים, האם גם הם חוזרים לבעל בגירושין? דבר זה אינו נזכר בגמ' והובא בר"ן על הרי"ף מסכת כתובות דף כא עמוד א בשם הגאונים, וז"ל:

"וכתבו הגאונים ז"ל דדוקא במלבושים וכיצא בהם אמרינן דלא אקני לה אדעתא למיפק אבל הנותן מתנה לאשתו ודאי אית לה וכי נפקא לא מפקינן מינה".

חזרת מתנות במורדת

אולם במורדת כתב הר"ן על הרי"ף מסכת כתובות דף כז עמוד ב בשם הגאונים, שמורדת מפסידה את המתנות שקבלה מבעלה מיד, ומפורש בר"ן שהסיבה היא בגלל הסברא הנ"ל "אדעתא למשקל ולמיפק לא אקני לה". וחידש הר"ן שתוספת כתובה למרות שגם היא כמתנה, אינה מפסדת עד לאחר שמתרים מה ומפסידה את כתובתה. משמע מדבריו באופן ברור שהיא לא מפסידה את המתנות מדין קנס אלא מסברא הנ"ל. סברא זו נאמרה רק במורדת ולא בגרש אותה מדעתו, שאין זה כמו בגדים שנתן לה מחיוב הכתובה, ועל דעת שהוא מחוייב לה ולא אם יגרש אותה.

וכן מובא ברמב"ם הלכות אישות פרק יד הלכה ח

"האשה שמנעה בעלה מתשמיש המטה היא הנקראת מורדת, ושואלין אותה מפני מה מרדה, אם אמרה מאסתי ואיני יכולה להבעל לו מדעתה ה כופין אותה להוציא לשעתו לפי שאינה כשבויה שתבעל לשנוי לה, ותצא בלא כתובה כלל ותטול בלאותיה הקיימין בין מנכסים שהכניסה לבעלה ונתחייב באחריותו בין מנכסים שלא נתחייב באחריותו, ואינה נוטלת משל בעל כלום ואפילו מנעל שברגליה ומטפחת שבראשה שלקחן לה פושטת ונותנת וכן כל שנתן לה מתנה מחזרת אותו שלא נתן לה על מנת שתטול ותצא".

נמצא, שהרמב"ם והר"ן מבססים את ההלכה שבמורדת מתנות חוזרות, על ההיגיון והסברא שמצאנו בגמרא במסכת כתובות נד ע"א: "כי אקני לה אדעתא למיפק גביה, אדעתא למישקל ולמיפק לא אקני לה", וכלשון הרמב"ם בהלכות אישות יד ח: **"וכל מה שנתן לה מתנה מחזרת אותו, שלא נתן לה על מנת שתטול ותצא".** וראה ברא"ש, כתובות פרק ה סי' לד וביאור הגר"א שם ס"ק ז. לפי טעם זה החזר המתנות באשה מורדת מבוסס על אומדן דעת,

**ראו הפוסקים
לנכון לקיים
את המתנות
בין בני הזוג
גם במצבים
בהם יחסייהם
הגיעו למשבר
קשה ביותר של
בידה, חוסר
אמון וגירושין**

הקובע כי בעת שנתן הבעל את המתנות לאשתו, כלשון הגמרא, נתנם לה הבעל על דעת שתהיה עמו ולא על דעת שתצא ממנו. ממילא בעת שמרדה ממנו מחיי אישות וכדומה, מתנות אלה בטלות מחוסר גמירות דעת בהקנתם.

לכאורה לפי זה צריך להיות, שבמקרה שהאיש "מורד" ורוצה לגרש, שמתנות שנתנה לו חוזרות. ואם כן יש כאן בסיס לחידושו של המאירי, שמתנות שהאשה נתנה לבעלה חוזרות בגירושין.

אומנם יש לציין, כי לכאורה הלכה זו של החזר מתנות באשה מורדת, אינה משתלבת עם דיני המתנה הרגילים. עקרון יסוד הוא כי מתנה שניתנה על פי עקרונות דיני הקניין, הוקנתה למקבל באופן סופי והמתנה אינה ניתנת לחזרה. כפי שכתב זאת הריב"ש בתשובותיו סימן שא בשם בעל העיטור (מהד' רמ"י, אות כ, כתובה ח"ב לד ע"ד):

"ושדרו ממתיתבא (=שלחו משיבת הגאונים), דמאן דכתיב מתנה לאשתו בשעת נישואין ומגרש לה, לא אמרינן כי אקני לה אדעתא למיפק קמיה. דאלא מאן דיהיב מתנה למאן דרחים ליה, ערבא בעי למשקל מיניה דרחים ליה לעלם, וה"נ מאן דיהיב מתנה לרחמיה ונפל ביניהון איכסא, הדרא מתנה, הא לא טעמא הוא וכו'".

בלשונונו אנו, טוען הריב"ש, כי בעל אשר נתן מתנות לאשתו בזמן הנישואין ולאחר זמן גרשה, לא יכול לאחר מכן לטעון שנתן לה מתנות אלה רק על דעת שתהיה עמו, שהרי אם לא כן, וכי מי שנתן מתנה לאוהבו, האם המקבל צריך לקחת ממנו ערבון לכך שימשיך לאוהבו לעולם, שמא יצטרך להחזיר לו מתנותיו? על פי עקרון זה פסק השלחן ערוך, אבן העזר סי' צט סע' ב: "הנותן מתנה לאשתו אע"פ שמגרשה מדעתו זכתה במתנתה".

יש לחקור מדוע המורדת מפסידה את המתנות שקבלה מבעלה, האם זה נובע מסברה בעלמא, כפי שהבאנו לעיל "אדעתא למשקל ולמיפק לא אקני לה", או שזה נובע מהלכות מורדת.

מפשטות לשון הר"ן והרמב"ם זה נובע מסברא, ואם כן יש מקום להמשיך סברא זו גם במורד על אשתו. אולם לכאורה לא נראה כן מחתם סופר (אה"ע סי' קמא) המביא בשם ספר הלבוש:

"אפ' מצא בה דבר ערוה נוטלת המתנה. וכתבו הגאונים דשדרו ממתיתבא טעמא דמילתא (=והסבירו טעמה של הלכה זו), משום שכמה פעמים אדם נותן מתנה לאוהבו, וכי יעמיד לו ערב שיהיה אוהבו לעולם, וכי סלקא דעתך (=וכי תעלה על דעתך) שאם ישנאוהו אחרי זה יחזור לו המתנה, בתמיה".

במתנות חתונה
שניתנו מחיבת
חיתון שה
אינן חוזרות
בכל מקרה,
אבל מתנות
שניתנו במשך
הנישואין ולא
מחיבת חיתון
דינם שונה

”

גמר והקנה מבעיא. לפיכך כתב שאין מחלוקת בין הרא"ם למאירי, ודברי המאירי נסובים על מתנות שנתנה האשה לאחר הנישואין.

אולם עדיין דברי הרא"ם טעונים הסבר, ומתוך עיון בדבריו נלע"ד בפשטות, שהרא"ם סובר שלא אומרים אומדנא לבטל מתנה כלל, אלא רק במורדת ומדין קנס. ואין ללמוד ממורדת לבעל שגרש מדעתו שלא קנסו אותו. לפיכך ללא ספק שיטה זו חלוקה על המאירי שסובר שחזרת המתנות במקרה של מרידה נובעת מסברה ולא מכח קנס, ולשיטת הרא"ם במקרה של "מאיס עלי" לא יחזרו המתנות שנתנה האשה לבעלה.

דעות נוספות שמפסידה מתנות מטעם סברה

רבינו ירוחם במישרים נתיב כג חלק ח כותב כך:
"וכתב מורי ה"ר אברהם בן [דף סא טור א] אשמעאל כי נראה לו שאשה שאמרה לא בעינא ליה יתן לי גט וכתובה והוא אומר אנא נמי לא בעינא לך אבל איני רוצה ליתן גט מסתברא דאין דנין אותה במורדת להפסידה כלום מעיקר כתובה ונדוניא אלא מיהו משהינן לה תריסר ירחי אגיטא דילמא הדרי בהו לאחר שנה כופין אותו לגרש והפסידה תוספ' וכל מאי דיהיב לה מדיליה דאדעתא למשקל ולמיפק לא יהיב לה."
הרי לנו, שלא הפסידה את כתובתה, משום שאי אפשר לקנוס אותה כמורדת, ואעפ"כ כיון שהיא גורמת את הגירושין היא מפסידה תוספת כתובה ואת כל המתנות שנתן לה, "דאדעתא למשקל ולמיפק לא יהיב לה."

וכן נראה מתוך דברי הבית שמואל בעניין מי שנפל בו מומין שכופין לגרש, שפסק באבן העזר סימן קנד ס"ק א.

"להוציא וליתן כתובה. - ולענין תוספת כתובה עיין סעיף ז' כשבאה בטענה חוטרא לידה אין לה תוס', כי למשקל ולמיפק לא הקנה לה, כן הדין בכל הני אין לה תוס', אפילו במוכה שחין דצריך לגרשה לטובתו, מ"מ נראה דאין לה תוס'."

הרי לנו שאין לה תוספת כתובה מטעם הסברה הנ"ל "כי למשקל ולמיפק לא הקנה לה", ובודאי שלא שייך כאן לומר שמפסידה בגלל קנס, שהרי במקרה זה יש לה עיקר כתובה. עיין גם בבאר היטב שם ס"ק ט"ז שגם מתנות ששלח לה הבעל בשעת שידוכין מחזירה לבעל.

נפקא מינה בין השיטות

נפקא מינא בין שני הטעמים שהוזכרו לדין החזר

לפי דברים אלה יוצא, שגם בטענת בגידה, וכלשון החתם סופר "אפי' מצא בא דבר ערוה", לא יוכל הבעל לדרוש שהאשה תחזיר לו את מתנותיה. על דרך זו הוסיף החלק מחוקק (שם ס"ק ז) והעיר כי הלכה זו בשלחן ערוך נכונה לגבי טענת גירושין רגילה, "כל שאינה מורדת בו". וכך גם ביחס לדברי המחבר (שלחן ערוך, אה"ע ס' פה סע' ח) "ואם מן הנישואין נתאלמנה או נתגרשה שלא מחמת מרדה - נוטלת מתנה", העיר הבית שמואל (שם ס"ק יח): "ומה שכתב שלא מחמת מרדה, משום דאי מחמת מרדה הפסידה כתובתה ולית לה מתנות". יוצא אם כן, כי טענת "מורדת" היא יוצאת דופן לעקרון הכללי לפיו אדם אינו יכול לחזור ממתנות שנתן, אפילו העלה כלפיה טענות קשות כגון ש"מצא בה דבר ערוה" כמעשה בגידה.

מדוע אם כן, ב, ואילו בטענת "מורדת" ראו לנכון להפעיל כלי הלכתי חריג מדיני הקניין, ולאמוד את דעת הבעל שלא לשם כך גמר את דעתו בעת הקנאת המתנה? במה מיוחד דינה של "מורדת" ממצבים אחרים אשר נראים חמורים ממנה?

דעת הרה"ג ח. ג. צימבליסט שליט"א

על שאלה זו השיב הרב חיים גדליה צימבליסט שליט"א, בפד"ר יא עמוד 253, עמ' 256-258 (תיק מס' 2533/לט): מוכרחים לומר שמורדת מפסידה את המתנות מדין קנס. וזה שייך במורדת שקנסו אותה שתחזור בה לשלום בית. אבל בבגדה לא קנסו אותה.

אומנם מצאנו שכעבור ארבע שנים, הרב צימבליסט בפס"ד שפורסם בפד"ר יד, 21 (תיק 3116/מב) חזר בו מהדעה הנ"ל, שהחזר המתנות במורדת הוא מדין קנס, אלא הסבירו מטעם האומדנא דאדעתא למשקל ולמיפק לא אקני לה", וזו גם דעת הרה"ג שאול ישראלי זצ"ל בספרו משפטי שאול ס' יח:

בקשר לדברי הרא"ם, הרה"ג ישראלי מסביר שהוא דיבר במתנות חתונה שניתנו מחיבת חיתון שהן אינן חוזרות בכל מקרה, אבל מתנות שניתנו במשך הנישואין ולא מחיבת חיתון דינם שונה. וזאת משום שמתנות שנתנו בזמן חיתון ניתנות למטרת ריצוי הקשר ביניהם, ובלעדיו זה לא היו נישאים, וממילא דינן כמו מכר ולא כמתנה ולכן אינו חוזר. וכך מדויק בדבריו של הרא"ם **"במתנות דחתנא דאיכא למיתלינהו משום איקרובי דעתא אי נמי משום מנהגא דאי אפשר בלא מתנות דודאי אי לא יהיב ליה מידי יבטל חתונם לגמרי ואנן סהדי דמשום חבת חתון**

מכל מקום משתיקת הפוסקים בעניין מצוי ושכיח כל כך, נראה שלא הסכימו עם המאירי, ולכן אף במקרה שהבעל "מרד" וגרש את האישה לא חוזרות המתנות.

מסקנות הלכה למעשה

והנה למרות שלפי הרמב"ם ורוב הפוסקים מתנות חוזרות בגלל הסברא "דאדעתא למיפק לא נתן לה", אנו מוצאים שהרא"ה סובר שמורדת אינה מפסידה את המתנות שקבלה, בניגוד לדעת הגאונים שהובאה לעיל. וכך נטה הרשב"א מסברא אלא שלבסוף קבל את הכרעת הרמב"ם שמתנות חוזרות. ודברי הרא"ה נראה גם כן שמתנות אינן חוזרות כלל. ונראה לע"ד לחדש כיון שרוב הפוסקים סוברים שמורדת מפסידה מתנות מסברה, כיום הסברה הזאת לא קיימת, בגלל שמקובל כיום שמה שניתן לא ניתן לחזרה, כמו שהגאונים עצמם אומרים על אוהב שנעשה שונא. ולכן גם במורדת אינה מספידה מתנות. והדבר צ"ע ומסור לשקול דעת בי"ד. ובפועל נראה שכך נהוג בדרך כלל בבתי הדין, בכל אופן במתנות שנתנה האשה לבעלה בודאי שאינן חוזרות, דבר שלא נזכר בראשונים מלבד המאירי, משום שכאן האומדנא שנתנה מתנה החלטית. ובודאי במציאות המקובלת כיום.

יש להוסיף עוד, שלפי חוק יחסי ממון לאיזון המשאבים. יש כיום נטייה לומר שגם ירושה שנתנה לאחד מהצדדים, אם נכנסה לחשבון המשותף, או נקנה ממנה נכס משותף, שהוא נכנס לאיזון המשאבים, ושייך לשניהם, וזה מחזק את האומדנא שמתנות שניתנות ונרשמות על שם שניהם, הן מתנות חלוטות שמתחלקות ביניהם.

על אחת כמה וכמה מתנה של נכס מקרקעין שנרשם בטאבו הוא מתנה חלוטה, ועליה מתאים לומר את מה שכתב הרשב"א בתשובה שמתנה חלוטה אינה חוזרת. מפני שהחוק רואה את הרישום בטאבו בדבר סופי שאינו מותנה בדבר אחר. העובדה שהאשה יכולה לפנות לבית המשפט ושם לא תפסיד את הרשום על שמה, יוצר אומדנא ברורה של מתנה חלוטה, ולא נאמר על כך שעל דעת שתתגרש לא נתן לה, וקל וחומר במתנות שהאשה נתנה לבעלה ונרשמו בטאבו שלא יחזרו אליה בגירושיה. ולכן נראה שכך ראוי לפסוק כאן שהרכוש המשותף יתחלק לפי הרישום שלו בטאבו.

הרב דוד לבנון

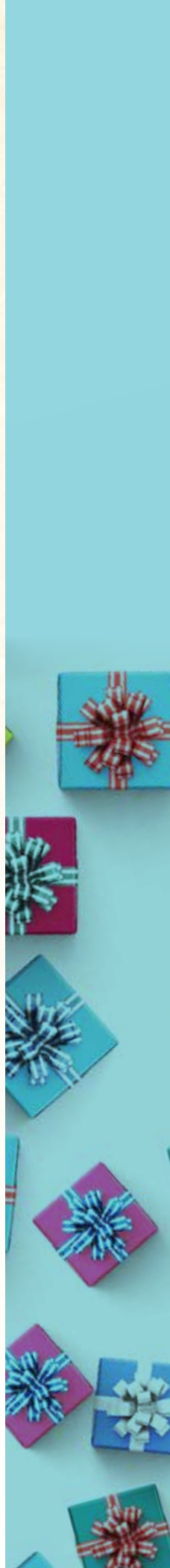
מתנות במורדת, היא בשאלה האם דין זה נוהג גם כאשר האשה בגדה בבעלה. לפי הטעם שדין החזר המתנות במורדת הוא 'קנס' הבא להמריץ את האישה לחזור אל בעלה, הרי כאשר האישה ממילא אסורה על בעלה אין עוד טעם לקנסה. אולם לפי הטעם של האומדנא שלא לכך גמר הבעל דעתו, דין זה יהיה גם אם האישה בגדה בבעלה, ומאלצת את הבעל להוציאה.

אולם גם במקרה שהאשה בגדה בבעלה, אם האשה מרדה בבעלה ואח"כ בגדה בו, בודאי לכו"ע הפסידה את המתנות שקבלה.

סיכום השיטות העקרוניות

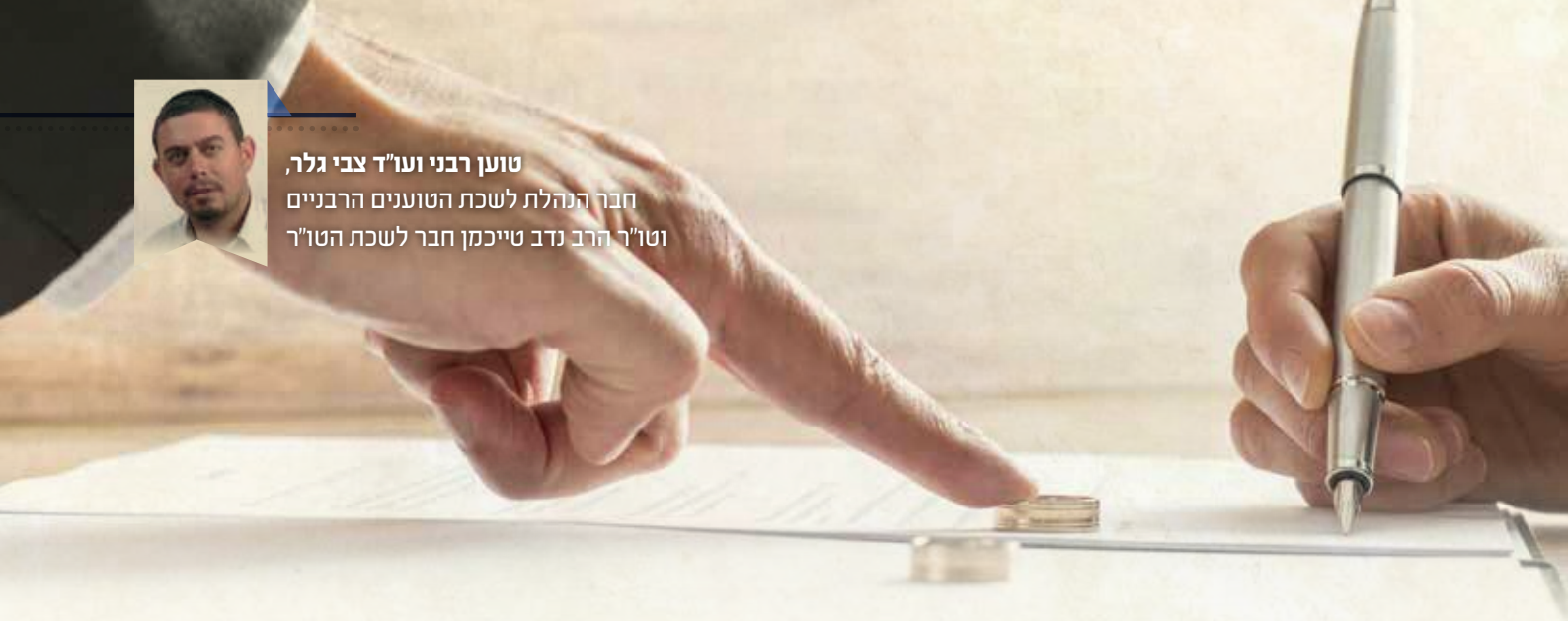
בעניין חזרת מתנות

- א. רמב"ם (אישות יד ו-טז), שו"ע (אה"ע עז ו-צט): אם האשה מרדה בו מחזירה מתנות, בגלל הסברה שע"ד למשקל ומיפק לא יב לה.
- ב. הר"ן סובר שמורדת מפסידה את המתנות מיד עוד לפני שהפסידה הכתובה והתוספת מחמת הסברה הנ"ל ולא מדין קנס.
- ג. גם דעת רבינו ירוחם והבית שמואל שהפסד המתנות הוא מטעם סברה ולא מטעם קנס.
- ד. שיטת הרא"ה ותורת אמת שמסברא מתנות אינן חוזרות, ומסתימת דבריהם נראה שגם במורדת מתנות אינן חוזרות, וצ"ע אם חולקים על הרמב"ם והרי"ף, או שמא מורדת מפסידה מתנות מדין קנס.
- ה. הלבוש סובר שאם אשה בגדה בבעלה המתנות שקבלה אינן חוזרות, שלא אמרו זאת רק במורדת, ונראה שלמד שמפסידה מתנות מדין קנס. והביאו את דבריו החת"ס ופתחי תשובה. ונראה שהם למדו שמתנות חוזרות רק במורדת ומשום קנס.
- ו. לפי הרא"ה המורדת לא הפסידה את מתנותיה, שלא קנסו אותה בשלה כמו שלא מפסידה את נכסי המלוג שלה. זוהי דעת יחיד בנידון אבל כל הראשונים פסקו כפי הגאונים שמפסידה מתנותיה.
- ז. לפי המאירי: מתנות שנתנה האשה חוזרות, דע"ד למשקל ומיפק לא יבו לה, ויתרה מזאת חידש המאירי שגם אם האשה טוענת מאיס עלי גם כן מתנותיה חוזרות.
- ח. הסוברים שרק מורדת מפסידה מתנות מטעם קנס בודאי חולקים על המאירי, אך לדעת הסוברים שמפסידה מטעם סברה יש להסתפק.

טוען רבני ועו"ד צבי גלר,
חבר הנהלת לשכת הטוענים הרבניים
וטו"ר הרב נדב טייכמן חבר לשכת הטו"ר

נישואין פרטיים

**אישה שנשאה
כדת משה וישראל
ולא נרשמה, תוכל
להינשא לאדם
אחר גם אם לא
התגרשה כדין,
עקב רישומה
כרווקה, דבר
שמעבר לאיסור
אשת איש, עלול
לגרום לבעיות
ממזרות.**

כלכלית, שלא להפסיד קצבאות שונות וביניהן הבטחת הכנסה, גמלאות, ומזונות לאלמנות שנפסקים עם הנישואין השניים. עקב אופייה של הבעיה ישנן שתי צורות התמודדות. הראשונה היא לשלם את המחיר של נישואין שניים. השנייה היא לנהל מערכת חיים זוגית באופן שאינו פוגע באותן זכויות כלכליות. צורת התמודדות זו מתחלקת לשני מסלולים: המסלול הראשון, שהינו מסלול חוקי לגמרי אך בעייתי מבחינה הלכתית, הוא לנהל זוגיות שאיננה נרשמת כנישואין, דהיינו לחיות כזוג, מבלי שיש לכך תיעוד ורישום ברשויות. דרך זו אינה מתאימה לאנשים המנהלים אורח חיים דתי - חרדי, מה שמוביל זוגות מהמגזר הזה בעיקר למסלול השני, שהינו פניה לרבנים מוכרים או שאינם מוכרים כדי להינשא כדת משה וישראל מבלי לרשום את הנישואין, כך שמחד יוכלו לשמור על זכויות כלכליות ומאידך יוכלו לנהל מערכת זוגית על פי ההלכה.

הפקודה העוסקת ברישום הנישואין הינה חקיקה שמפלה דה פקטו אנשים שומרי מצוות לעומת שאינם שומרי מצוות ובכך אינה קורקטית. במאמר מוסגר נסיף ונאמר שלא רק החוק הזה הוא אנטי משפחתי אלא ישנם חוקים ותקנות נוספות בספר החוקים של מדינת ישראל שמקפחים זכויות כלכליות של זוג נשוי לעומת רווקים, גרושים ואלמנים.

מסקנת כותבי מאמר זה היא שיש לשנות את כל החקיקה המקפחת זכויותיהם של אנשים נשואים ולכל הפחות להשוותם לזכויותיהם של אלו שאינם נשואים. צעד זה ימגר את תופעת הנישואין הפרטיים באופן כמעט מוחלט שכן לא יהיה לאנשים אינטרס שלא לרשום את הנישואין ברשויות.

הנישואין הפרטיים הינה תופעה שהשלכותיה חמורות ביותר ועלולות להגיע עד לחשש ממזרות. במאמר זה ננסה לנתח את הנושא משני פנים - הפן הראשון הוא הגורמים לתופעת הנישואין הפרטיים, והשני הוא המחסור בכלים שבידי ביה"ד להתמודד עם התופעה. בחלקו הראשון של המאמר נראה שמקורה של התופעה נובע בעיקר מחקיקה כלכלית, הפוגעת בזכויותיהם של בני זוג נשואים ובחלקו השני ננתח את תקנות הרבנות ואת הנהוג בבתי הדין.

מהם נישואין פרטיים

נישואין פרטיים הינם נישואין שלא נרשמו כדין ברבנות מוכרת. נישואין אלו הינם עבירה על פקודת הנישואין והגירושים (רישום) כאשר בסעיף 7 לפקודה נקבע: "כל שאינו דואג לרישום הנישואין או הגירושים שלו, או לרישום הנישואין או הגירושים שהוא סידר לאחר, דינו - מאסר שנתיים".

הבעיה בנישואין פרטיים

הבעיה העיקרית היא שהעדר רישום פוגע בטהרת הנישואין. יתכן שאישה אלמנה שנשאה והתגרשה באופן פרטי, גם אם כדין, תוכל על פי הרישומים להינשא לכהן לאחר גירושיה זאת למרות האיסור לכהן לשאת גרושה. חמור מכך, אישה שנשאה כדת משה וישראל ולא נרשמה, תוכל להינשא לאדם אחר גם אם לא התגרשה כדין, עקב רישומה כרווקה, דבר שמעבר לאיסור אשת איש, עלול לגרום לבעיות ממזרות. מעבר לכך, ישנן בעיות רבות בעצם הנישואין הפרטיים, הנובעות מטעויות של מסדר הקידושין שלעיתים אינו בקי ומוסמך.

הגורמים לנישואין פרטיים

יתכנו סיבות שונות שבגינן בני זוג אינם מעוניינים להירשם לנישואין. הסיבה העיקרית לכך היא

קהלות ישראל שלא לסדר קידושין, נשואין, אלא ע"י מוסמכים וממונים לכך מטעם הרה"ר לישראל ולשכות הרבנות המקומיות ומשרדי הרה"ר שבכל עיר וכרך. תקנה זאת מיוסדת עפ"י דינא דתלמודא; כל מי שאינו בקי בטיב גיטין וקידושין לא יהא לו עסק עמהם. ולא כל אדם רשאי ליטול השם לעצמו ולאמר שהוא בקי בטיב קידושין וחליצות, אם לא שהוסמך לכך מפי הרה"ר והמקומית, וגם התמנה לתפקידים אלו. הלכה זאת כתבה רמ"א ז"ל יו"ד סי' רמ"ב ואה"ע סי' קנ"ד, והיא מקובלת בכל ארץ - ישראל בזהירות מרובה (עיי' פתחי תשובה אה"ע שם ס"ק א'). ועל יסודה הנו גוזרים לאסור על כל איש ורב בישראל לסדר קידושין, נשואין, אם לא שהוסמך והתמנה לתפקידים אלה עפ"י כתבם וחתימת ידם של הרבנות הראשית שבערי אר"י. וכל העושה זאת שלא ברשות, הרי הוא פורץ גדרם של ראשונים כמלאכים ז"ל. בתוקף הטלת חרם על העובר ככל חומר תקנות הרבנים בישראל, על כל קהלות ישראל הקיימות ואלך שתתקיימנה להבא בעזה"י, לשמור ולקיים את כל הכתוב בהם עד בוא גואל לישראל. ושומע לנו ישכון בטח, ושאנן מפחד רעה, ולשומעים ינעם ותבוא עליהם ברכת טוב. ראשי הרבנים לישראל יצחק אייזיק הלוי הרצוג בן ציון מאיר חי עוזיאל."

אי רישום נישואין

מעיון בתקנות הרבנות מתברר שלא תוקנה שום תקנה ספציפית לגבי רישום הנישואין ונציין שתי נקודות לביסוס טענתנו:

1. התקנה הראשונה שתיקנה הרבנות הראשית בשנת תש"י הייתה לאסור על אדם לארס אשה שלא בפני עשרה. על איסור זה קבעה הרבנות שזהו חטא פלילי ועל זה הטילו סנקציה של חובה לגרש. אמנם ענין רישום הנישואין הוזכר בתקנה בדרך אגב אך הוא לא הוזכר כאיסור, בוודאי לא כזה שעומד בפני עצמו וברור הדבר שחייב הגירושין בתקנה עוסק במי שארס שלא בפני עשרה.

2. יתירה מזאת, מכך שבתקנה זו הוטלה סנקציה לחייב לגרש, בניגוד לשאר התקנות, שם לא הוזכרה סנקציה זו, ברור הדבר שכוונת הרבנות הראשית הייתה שלא לחייב בגירושין את העובר על שאר

מאחר ובשלחן ערוך ובפוסקים לא קיימת שום הלכה הנוגעת לרישום הנישואין וכך גם בתקנות הרבנות הראשית אזי אין ביד בית הדין שום כלי הנותן להם כח לחייב גירושין או למנוע זכויות וחובות העולות מנישואין אלו.

התמודדות הרבנות הראשית עם נישואין פרטיים

מבחינת בתי הדין הנישואין הפרטיים מורכבים משני גורמים בעייתיים:
א. אי רישום הנישואין - מרכיב הקיים תמיד בנישואין פרטיים.
ב. אין הקפדה על כשירותו של מסדר הקידושין הלכך לא תמיד מדובר באדם בקי ומוסמך - בניגוד לאי רישום הנישואין, מרכיב זה אינו מתקיים בכל מקרה של נישואין פרטיים.
כבר לאחר הקמת המדינה הייתה התייחסות לתופעת הנישואין הפרטיים אולם התופעה דאז שונה מהתופעה היום וממילא ניתן לראות שאין בתקנה מענה כולל.

תקנת הרבנות הראשית מחודש שבט שנת תש"י:

"ברשות קודשא בריך הוא ושכינתיה, וברשות בית - דין של מעלה ובית - דין של מטה וברשות רבנן קדמאי מרי ארעא דישראל, ובהסכמת הגאונים הגדולים חברי המועצה המורחבת של הרבנות הראשית בישראל גוזרים ומתקנים בתוקף תוה"ק ככל תקנות ישראל שנעשו בישראל לקהילותיהם ולדורות עולם:

א. אסור לכל איש ואשה מישראל לקדש ולארס שלא בשעת חופה ובעשרה אחרי הרשמת הנישואין במשרדי לשכות הרבנות שבכל מקום. איסור זה רובץ בחרם חמור על כל איש מישראל שהוא נזקק לעדות קידושין - אירוסין אלה, והוא נחשב לחוטא פלילי שראוי להענש עליו. כל איש שארס לו אשה שלא בשעת חופה וקידושין כנ"ל, חייב לגרש ארוסתו זאת בגט כריתות כדת משה וישראל, אחרי תשלום פצויים ככל אשר יפסקו עליו ב"ד מוסמך מהרבנות הראשית לארץ - ישראל. ועד אשר יגרש ובתשלום הפצויים כנ"ל, חייב במזונותיה כפי אשר יטילו עליו ב"ד...

בסודר קידושין, גיטין וחליצות (מסודר ככותרת משנה בהתאמה למקור)

דבר נהוג ומקובל בארץ - ישראל מפי מרגן ורבנן תקיפי ארעא דישראל הקדמונים זצ"ל, וכן נהוג ברוב

טרם באים
להסתמך על
תקנה, מוטלת
החובה לבדוק
האם התקנה
מיושמת בפועל
בבתי הדין. אם
התקנה מיושמת,
ניתן לומר שיש
מנהג מחייב
שעל פיו ניתן
לחייב גירושין.

הכולל את כב' הראב"ד הרב שיינפלד והרבנים אברג'יל וטולידאנו שליט"א, בתיק מספר 1028785/4 מיום 17/5/15 לדחות את בקשת הבעל בדבר העדר סמכות בית הדין לדון בתביעת מזונות האשה מנימוק של נישואים פרטיים, בית הדין התעלם שם מבקשת האיש וקיים דיון בשאלת מזונות האשה, למרות שלא היה ספק בנישואין הפרטיים שנערכו, שם, בית הדין לא חייב בפועל במזונות עקב נימוקים משניים אך לא דחה התביעה למזונות בהעדר חיוב. יתר על כן, מעיון לא ממצה בפסקי דין מהתקופה האחרונה בלבד, עולה כי לכל הפחות שלושה עשר דיינים היושבים וישבו בבתי הדין הרבניים של מדינת ישראל לא מצאו לנכון לחייב גירושין במקרה של נישואין פרטיים (השוו: גם לפס"ד קסג' מהמאגר המקוון). בהחלטה שניתנה לאחרונה (ביום 25/1/17) בביה"ד בת"א בראשות הרב פרימן בתיק מס' 1010277/2, קבע ביה"ד כי עד שלא יאושרו נישואי הצדדים, לא יתקיים דיון בתביעה למזונות אשה, דהיינו אין הוא נזקק לתביעות עקב נישואין פרטיים אך מאידך אין הוא כופה על הצדדים להתגרש. כיוון שכך, גם אם נאמר שאכן קיימת תקנת הרה"ר משנת תש"י הרי שלא נתקבלה ליישום על ידי בתי הדין ולכן אין לחייב גירושין על בסיס התקנה. יצוין כי לעומתם נמצאו שני דיינים בלבד המחייבים בגירושין רק עקב הנישואין הפרטיים, הרה"ג איגרא וזמיר בתיק רבני (גדול) 1009719-3 מיום 10/8/2015.

האם יש תוקף לתקנה לא מיושמת?

חלוקתה של תקנה נובע מהנהגתה ולא מעצם תקנתה. טרם באים להסתמך על תקנה, מוטלת החובה לבדוק האם התקנה מיושמת בפועל בבתי הדין. אם התקנה מיושמת, ניתן לומר שיש מנהג מחייב שעל פיו ניתן לחייב גירושין. אולם במידה ולא כל בתי הדין נוהגים כן אזי אין כאן תקנה שהתפשטה והפכה למנהג מחייב וממילא אין לחייב גירושין על סמך אותה התקנה. הלכה זו מפורשת בדברי הרמב"ם בהלכות ממרים פרק ב הלכה ב: "בית דין שגזרו גזרה או תקנו תקנה והנהיגו מנהג ופשט הדבר בכל ישראל." אם לא פשט הדבר בכל ישראל אומר הרמב"ם שם בהלכה ו: "הרי

התקנות אלא רק במאסר שלא בפני עשרה. מאחר ובשלחן ערוך ובפוסקים לא קיימת שום הלכה הנוגעת לרישום הנישואין וכך גם בתקנות הרבנות הראשית אזי אין ביד בית הדין שום כלי הנותן להם כח לחייב גירושין או למנוע זכויות וחובות העולות מנישואין אלו.

למרות האמור, בתי הדין מתייחסים לנושא כאילו שקיימת תקנה מפורשת. מצאנו בתיק רבני (פתיח תקווה) 911486/1 מיום א' בתמוז התשע"ג (09/06/2013) שם הפנה כב' בית הדין לחרם ירושלים שהוכרז בכנס רבנים בשנת תש"י האוסר על עריכת נישואין פרטיים שלא בפיקוח הרבנות, ועל סנקציה שנהגה עוד מזמן הגאונים לבטל נישואין פרטיים (מ' אלון, **המשפט העברי**, עמ' 540; שרשבסקי **דיני משפחה**, עמ' 431). לאור האמור קבע בית הדין בפסק דינו כדלקמן: "ביה"ד רואה בחומרה רבה מעורבותם של רבנים המכהנים כרבני שכונה בעריכת נישואין פרטיים שהם בגדר "נישואין פיראטיים", וכבר התרענו על כך בהחלטות שניתנו על ידינו בתיק תיקון מעמד אישי 210739/1 ועוד".

הדין הנוהג בפועל בבתי הדין

אפילו אם נאמר שישנה תקנה, יש מקום לפקפק בתוקפה וביכולתה לשמש כעילה לחיוב גירושין, וזאת משום שהתקנה לא תקפה בכל בתי הדין הרבניים.

יש מקום לצטט מספר החלטות שאינן מחייבות בגירושין עקב הנישואין הפרטיים ואדרבה, מחייבות את הבעל בתשלום מזונות אישה ככל נישואין כשרים. כך למשל החלטת כב' ביה"ד האזורי בת"א בהרכב הדיינים הרבנים הגאונים פרובר, הדא"ה ורלב"ג שליט"א בתיק מס': 304361/2 מיום 3/11/14, שם חייבו את הבעל במזונות אישה למרות שהוברר שהצדדים נשאו כדמו"י בנישואין פרטיים. כב' ביה"ד האזורי לא מצא לנכון לחייב את האשה בגט או לבטל זכותה למזונות בגלל שהנישואין נעשו באופן פרטי.

גם לאחר פרישתו של הרב פרובר שליט"א לגמלאות וכניסתו של הדיין הרב דוד שני שליט"א להרכב, ניתן פסק דין וגם הוא פה אחד, ובו קבע ביה"ד שאין לחייב את האשה בגט וחייב את הבעל במזונות קבועים. כב' ביה"ד האזורי לא מצא לנכון לבטל זכות האשה למזונות מטעם של נישואין פרטיים, ואדרבה קבע שאין לאיש עילת גירושין.

כמו כן החלטת כב' ביה"ד האזורי בירושלים בהרכב

נחלקו המפרשים, בכוונת השולחן ערוך לגבי איזה עסק אסור להיות עם מי שאינו בקי בטיב גיטין וקידושין. הבית שמואל והט"ז שם כותבים שסידור קידושין מותר גם למי שאינו מוסמך ודברי השולחן ערוך מוסבים רק לעניין גיטין. כך גם עולה מדברי הרמ"א ביוורה דעה (רמ"ב, ד) שאומר שצריך סמיכה לעניין גיטין וחליצות ולא מוזכר שם צורך בסמיכה לעניין קידושין. לעומתם, מביא הפתחי תשובה באבן העזר פוסקים רבים שאוסרים לכתחילה סידור קידושין על ידי מי שאינו בקי וכתב שכן המנהג כי עלולות לצאת תקלות מסידור קידושין ע"י מי שאינו מוסמך. למרות המחלוקת האמורה, תיקנה הרבנות הראשית **לאסור סידור קידושין למי שלא הוסמך והתמנה** לכך אולם בבואנו לבחון את התקנה עלינו להבחין בין שני סוגי מסדרי קידושין ולברר האם עברו על הלכה או על תקנת הרבנות:

3. אדם שאינו בקי בטיב גיטין וקידושין או אדם שבקי בטיב גיטין וקידושין אך מסיבות פרוצדוראליות אין לו אישור רשמי לסדר קידושין כגון אדם שעמד במבחני הרבנות הראשית ובין הבחינות עבר גם בחינה בחופה וקידושין והוסמך לרבנות ע"י הרבנות הראשית אך בגלל שאינו משמש כרב באופן רשמי אין לו אישור לערוך חופות.
4. רב שבקי בטיב גיטין וקידושין והינו רב מוסמך המאושר ע"י הרבנות לסדר קידושין, שסידר קידושין לזוג שלא נרשם לנישואין.

א. אדם שאינו בקי בטיב קידושין או בקי שלא התמנה

בנוגע לאדם שאינו מוסמך העלנו לעיל מחלוקת האם נהג בניגוד להלכה, לעומתו, אדם המוסמך אלא שאין לו רשות, בוודאי שלא נהג בניגוד להלכה אולם שניהם נהגו בניגוד לתקנת הרבנות הראשית, שכן התקנה האחרונה בסדרת התקנות משנת תש"י עוסקת במסדר הקידושין ואוסרת את סידור הקידושין על אדם שאינו בקי בטיב גיטין וקידושין **ולא הוסמך לכך ע"י הרבנות**. גם תקנה זו איננה נותנת כלים בידי ביה"ד להתמודד עם תופעת הנישואין הפרטיים משום שהיא אינה מופנית כלל כלפי בני הזוג אלא כלפי מסדר הקידושין עצמו וממילא החרם שהטילה הרבנות בנושא זה מופנה כלפי מסדר הקידושין ולא כלפי בני הזוג ולכן אי אפשר להתבסס על החרם בכדי לחייב גירושין.

ב. רב מוסמך שסידר קידושין לזוג שלא נרשם רב מוסמך שסידר קידושין באופן לא רשמי לא עבר

רב מוסמך שסידר קידושין באופן לא רשמי לא עבר על ההלכה שכן הוא בקי בטיב קידושין ולא עבר על תקנות הרבנות שהרי הוא קיבל רשות מהרבנות הראשית לסדר קידושין הלכך אפילו חרם אין להטיל עליו וכל שכן שאי אפשר לשלול מבני הזוג זכויות וחובות המגיעות להם על פי ההלכה.

שגזרו בית דין גזירה ודימו שרוב הקהל יכולין לעמוד בה, ואחר שגזרוה פקפקו העם בה ולא פשטה ברוב הקהל הרי זו בטלה ואינן רשאין לכוף את העם ללכת בה". במהלך תולדות עם ישראל תוקנו תקנות רבות שכיום אינן מתקיימות, כגון רובן של תקנות שו"ם. תקנות אלו לא פסקו מלהתקיים בגלל שהחליטו לבטלן אלא משום שהפסיקו לנהוג על פיהן. אפילו בזמן שהתקנות תוקנו לא תמיד הן התקבלו, כך לדוגמא, בשו"ע אהע"ז סימן א סעיף י, שמביא את חרם רבינו גרשום כותב "שלא פשטה תקנתו בכל הארצות". רצונו לומר שעצם התקנה אין בה בכדי לחייב אלא אם כן פשטה התקנה ונתקבלה.

כפי הנראה, בבתי הדין עדיין לא גבשו עמדה אחידה חד משמעית ומחייבת האם יש לחייב בגירושין רק משום שבני הזוג נישאו בנישואין פרטיים, אולם רוב ההחלטות מהעת האחרונה לא מחייבות בגירושין רק בשל נישואין אלו.

מסדר הקידושין

בניגוד לרישום הנישואין שאינו מעוגן בתקנות הרבנות הראשית, לעניין מסדר הקידושין אכן ישנה התייחסות, אך יש לברר איזה כח מעניקה תקנה זו לבית הדין. בכדי ללבן את הנושא נבחן בקצרה את ההלכה לגבי סידור הקידושין.

בשולחן ערוך אבן העזר (מט, ג) נפסק: "כל מי שאינו בקי בטיב גיטין וקדושין לא יהא לו עסק עמהם להורות בהם, שבקל יכול לטעות ויתיר את הערווה וגורם להרבנות ממזרים בישראל".

רשויות השלטון
צריכות לבחון
את כל החקיקה
הכלכלית הנוגעת
לזוגות נשואים
ולתקנה באופן
שגבר או אשה
נשואים הרשומים
כחוק לא יופלו
לרעה בזכויותיהם
הכלכליות.
צעד זה, ימנע
כמעט לחלוטין
את התופעה
הבעייתית של
נישואין פרטיים.

הביטוח הלאומי. בשנת 2009 עברה הצעת חוק-תיקון ל"חוק משפחות חיילים שנספו במערכה (תגמולים ושיקום), תש"י-1950" - בתיקון לחוק בוטלו סעיפים 12 (א) ו-13 הקובעים כי אלמנה שתינשא תפסיד את זכויותיה, בכך נסללה הדרך לאלמנים ואלמנות של משרד הביטחון להינשא ולהירשם כחוק מבלי להפסיד את זכויותיהם. בתאריך 3/8/16 הוגשה הצעת חוק נוספת לתיקון "חוק שירות המדינה (גמלאות) [נוסח משולב], תש"ל-1970" שמטרתה לבטל שלילת גמלאות גם מאלמנים/ אלמנות של עובדים בשירות במדינה - שנשאו. הצעה זו, באם תתקבל, אמנם תפתור את הבעיה של בני זוגם של עובדי המדינה, אך עדיין ישנה פגיעה חמורה בזכותם לשוויון של אלו הזכאים לזכויות סוציאליות כמו הביטוח הלאומי וביטוחים המגבילים למצב של האלמנות ועד לנישואין.

הצעה לסדר

רשויות השלטון צריכות לבחון את כל החקיקה הכלכלית הנוגעת לזוגות נשואים ולתקנה באופן שגבר או אשה נשואים הרשומים כחוק לא יופלו לרעה בזכויותיהם הכלכליות. צעד זה, ימנע כמעט לחלוטין את התופעה הבעייתית של נישואין פרטיים.

לאחר תיקון החוק, ובכדי לסגור את הפירצה של הנישואין הפרטיים, יש לתקן תקנות ספציפיות הנוגעות לרישום הנישואין ולקבוע סנקציות מוגדרות לבני זוג שינהגו בניגוד לתקנות. את ההשלכות יש להכניס ישירות לתקנות הדיון בבתי הדין על מנת שתהיה גישה אחידה בכל בתי הדין למקרים אלו של נישואין פרטיים.

רק לאחר מכן יש לדון בשאלת אדם שמסדר קידושין לזוג שלא נרשם לנישואין בין אם הינו רב מוסמך ובין אם אינו מוסמך.

לתשומת ליבכם, מאמרים אלו אינם מהווים תחליף לייעוץ משפטי, אינם מהווים חוות דעת משפטיות, ואין אחריות למסתמך עליהם. בהחלט יתכן שעובדות או הלכות משפטיות שונות ישנו את האמור בהם בנסיבות. בכל מקרה ספציפי חובה להתייעץ עם טוען רבני/עו"ד מומחה טרם נקיטת כל צעד בעל משמעות משפטית. כמו כן המחבר אינו לוקח על עצמו לעדכן מי מהמאמרים המופיעים באתר/בגיליון זה ויש לבדוק כל עניין לנסיבותיו במועד הרלוונטי.

על ההלכה שכן הוא בקי בטיב קידושין ולא עבר על תקנות הרבנות שהרי הוא קיבל רשות מהרבנות הראשית לסדר קידושין הלכך אפילו חרם אין להטיל עליו וכל שכן שאי אפשר לשלול מבני הזוג זכויות וחובות המגיעות להם על פי ההלכה.

סיכום

פירוט ההתלבטויות העולות בקריאת תקנות עתיקות שאינן מיושמות בפועל, מוכיח את הקושי העולה מטענות שטוענים בתי הדין כנגד הנישואים בנישואין פרטיים, מבלי לעמוד על זכויותיהם הכלכליות שיפגעו. עד למועד זה, לא ברור מהי התקנה ועל מי היא חלה? כמו כן, יש לתקן תקנה עדכנית שתתאים לתקופה של היום, ותכלול את השינויים הכלכליים ואת השינויים באריכות החיים של הציבור, שחלו משנת תש"י.

בקשה לדייני בית הדין הגדול ולכבוד הרב הראשי לדון בעניין בהרכב מורחב, נדחתה.

היבט חוקתי

בהיבט החוקתי, בחיוב אדם לרישום נישואין תוך פגיעה בזכויותיו הכלכליות, ישנה פגיעה בזכויות יסוד של המבקשים להינשא כדמו". הפגיעה תתבטא באפליה של אלמנים/אלמנות מהמגזר הדתי- חרדי שירצו להינשא כדת וכדין, אך אם יעשו זאת, זה יפגע בהם פגיעה כלכלית קשה, והם יצטרכו לבחור האם להינשא ולהפסיד את זכויותיהם הממוניות או לשמור על זכויותיהם אך לוותר על חיי הנישואים. זכויותיהם החוקתיות הנפגעות הן: הזכות לחופש הדת וכן הזכות לחיי משפחה. לאנשים שאינם שומרי תורה ומצוות ההתלבטות קלה יותר, כי הם אינם צריכים לוותר על חיהם האישיים והזוגיים אלא רק על נישואין כדמו" אך אדם דתי, שחייב להקדים לחיי זוגיות נישואין כדמו", אם מחייבים אותו להירשם לנישואין הרי שיש בכך פגיעה משמעותית בזכויותיו.

מבירור שאינו מקיף עלה כי פנסיות שאירים מקרנות פנסיה לא ממשלתיות משולמות לכל החיים גם אם האלמן/אלמנה נישאו (מתוך אתר חברת ביטוח מנורה), לעומת קצבת שאירים מהביטוח הלאומי המתבטלת עם נישואי האלמן/אלמנה, ונותרת רק בתנאים מאד מסוימים. אלמן מקבל פניות ממנהלת הגמלאות ובהן טורחים להזכיר את הכללים שביניהם החובה לדווח על כל שינוי בסטטוס ונוסח החוק. פנסיה ממשלתית מתבטלת אף היא כמו קצבאות

טו"ר משה ליבוביץ
חבר לשכת הטוענים הרבניים

פיצויי גירושין, היכן ומתי?

דל מאוד, ונראה כי בפועל הנוהג לחייב בעל בפיצויים לאישה בעת הגירושין בנוסף לדמי הכתובה התחיל אך לפני כיוכל שנים עת כיהנו בבית הדין הרבני הגדול הרבנים הראשיים הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג זצ"ל ועמיתו הראשל"צ הרב בן ציון חי עוזיאל זצ"ל והם שהנהיגו נוהג זה, באוסף פסקי דין של הרבנות הראשית עמ' עח' התייחסו הרבנים הראשיים לעניין חיוב זה של הפיצויים ללא כל קשר לתשלום הכתובה כדבר פשוט וכך כתבו; "והנה המנהג של כל בתי הדין בארץ ישראל הוא לפסוק פיצויים לטובת אשה המתגרשת, ואפילו לאשה רעה שראוי לגרשה"

אכן בסקירת פסקי הדין השונים המופיעים בפדרי"ם ושנכתבו לפני למעלה מיוכל שנים ניתן למצוא פסקי דין רבים המחייבים גברים לשלם פיצויים בנוסף על חיוב הכתובה, הדברים נכתבים בהסתייגות, משום שגם אז הדברים לא היו בגדר כלל ברור וחד משמעי, אלא שהפסיקה בנושא זה הייתה נפוצה יותר, אך כיום כמעט ולא ניתן למצוא פסקי דין המחייבים בפיצויי גירושין ומשכך יש לשאול האם אכן קיים נוהג כזה?

בהתחקות אחר המקור לחיוב זה של פיצויי גירושין נראה כי רובם המכריע של פסקי הדין המחייבים בפיצויים בנוסף לדמי הכתובה מתבססים, על דברי ספר תעלומות לב, לרבי אליהו חזן זצ"ל (אבהע"ז ח"ב ס"א) וכך כתב שם: "שאינן זה תקנה לאשה שנחייב אותה במזונותיה, והיא תשב עגונה בודדה וגם הוא ישב לבדו ולא ינצל מהרהורי עברה. לאחר שכל ההשתדלויות, שיחזור אליה לא נשאו פרי, ועברו י"ח חודש שאין ביניהם קשר [כמו שכתב הגר"ח פלאגי זצ"ל בספר חיים ושלוש שלאחר י"ח חודש ראוי להשתדל שיהיה גט בין הניצים]. בנסיבות אלו פסק שבזה יש לבית הדין לחייב את הבעל שיפייס אותה במתן הדמים וליתן לה הגט", מקורות דומים מצאנו אף בדברי הריב"ש בס' צ"ח צ"ט, ובשו"ת רדב"ז חלק א סימן שכז'.

הפיצויים עליהם מדבר בעל התעלומות לב הינם אך ורק במקרה בו לא ניתן לכפות את האישה להתגרש, והברירה היחידה היא לפצות על מנת לכפות עליה גירושין, כשבפיצויים אלו לא ניתן כל משקל לביטחונה הכלכלי של האישה לאחר הגירושין, כך שניתן

נשים רבות נוהגות לתבוע בעת הגירושין כתובה ו"פיצויי גירושין", כלומר בנוסף לסכום הכתובה המגיע להן מכח התחייבותו של הבעל, הן תובעות סכום נוסף מדין פיצויי גירושין.

בבואנו לבחון את סוגיית פיצויי הגירושין עולות שאלות רבות: האם אכן ישנו בסיס הלכתי לתביעת פיצויים זו של האישה בנוסף לדמי הכתובה, מאיזה דין ניתן להחיל חיוב פיצויים על הבעל, האם יש לכך מקור בספרי הראשונים, האם בעבר היה נהוג לחייב פיצויים אלו והאם כיום נוהגים בתי הדין נוהגים לקבל תביעות אלו לתשלום פיצויי כתובה.

טענת המאמר, שאף אם בעבר היה נהוג במקומות מסוימים לפסוק פיצויים לאישה המתגרשת בנוסף על דמי הכתובה, מדובר במקומות בהם חלוקת הרכוש הייתה מתבצעת לפי דין תורה ובמקרים רבים האישה הייתה יוצאת מהגירושין כשהיא מנושלת מכל הרכוש לעומת הבעל שהיה יוצא וכל הרכוש בידו, במקרים כאלו מן הצדק היה לפצות את האישה אך כיום לאחר שבג"ץ קבע את הלכת בבלי (בג"ץ 1000/92 חוה בבלי נ' בית הדין הרבני הגדול), ולפיו על בית הדין לפסוק אך ורק לפי החוק האזרחי המקנה שוויון מלא לגבר מול האישה, היה ראוי להוציא פסיקה מנחה לפיה כיום אין כל מקום לפסיקת פיצויים לאישה בנוסף על דמי כתובתה.

המצב כיום הוא שלא קיימת כל אחידות בפסיקות בתי הדין הרבניים בעניין זה, יש המחייבים פיצויים ביד נדיבה בנוסף לדמי הכתובה, וישנם ששללו דין זה של פיצויי גירושין מכל וכל, חוסר האחידות בפסיקה מביא לכך שאין כלל מנהג מדינה ברור בעניין זה, מה שמטיל צל כבד על הסמכות ההלכתית של בית הדין לפסוק פיצויים מעין אלו.

להחריג מהאמור עד כה המאמר אינו שולל את הנוהג לפסוק פיצויים לאישה שאין כנגדה כל עילת גירושין ואינה מעוניינת להתגרש, וכשמדובר בפיצויים על מנת לרצות את האישה לקבל את גיטה על מנת שלא יהיה גט מעושה, אך כל נקדים את המאוחר.

המקור לחיוב בפיצויי גירושין

כבר בראשית ייאמר כי רשימת המקורות לחיוב פיצויי גירושין הינו

להסיק כי אין כל מקור הלכתי לחייב בעל בפיצויי גירושין כמטרה לבטח את עתידה הכלכלי של האישה. ראוי להזכיר כי קיימת גישה המפרשת את דברי הראשונים כך; שדווקא במקרה שהבעל רוצה לגרש לשם מצווה אז עליו לשלם אך במקרה אחר שרוצה לגרשה, לדוגמה בטענת מאיסות לא יהיה ניתן להקיש מדין זה.

העילות לחיוב בפיצויים בעת הגירושין

הגאון הרב אברהם שרמן חבר בית הדין הגדול בדימוס במאמרו בספר שורת הדין (ח"י) מונה 3 עילות מרכזיות בניגון ניתן לתבוע פיצויי גירושין בנוסף לתשלום הכתובה:

- א. פיצויים הנובעים מביצוע הגירושין.
- ב. פיצויים הקשורים לתחום הממוני רכושי.
- ג. פיצויים הנובעים מירידת ערך שער המטבע הרשומה בכתובה.

העילה הראשונה שהוזכרה מקורה בדברי התעלומות לב שהובאו לעיל, ומהווים מעין פתרון למצב שלכאורה לא היה פתיר, כלומר במקרה בו הבעל דורש לגרש את האישה, ללא כל עילה המחייבת אותה בקבלת גט, והאישה מסרבת לקבל גט נוצר מצב בו שני בני הזוג מעוגנים לעולם שכן לבעל אין כל אפשרות לכפות את האישה בקבלת גט, כשהאפשרות של שלום בית במקרים אלו גם היא, לרוב, אינה ריאלית. משכך הציע בעל התעלומות לב לחייב את הבעל בתשלום פיצויים הוגנים לאישה,

פיצוי שלדעת בית הדין יניח את דעתה, ומשהבעל ישלם את הסכום אזי יכפו על האישה את קבלת הגט בכפוף לתשלום הפיצוי. השאלה הנשאלת האם הלכת בעל התעלומות לב תעבוד גם באופן הפוך בו האישה היא זו שמבקשת לחייב את הבעל בגירושין, והוא אינו מעוניין לתת גט; על אף שיש לדמות בעל לאישה לעניין זה לא מצינו פסקי דין בהם אישה מחויבת לפצות את בעלה בתמורה לכך שהוא יחויב במתן גט, עם זאת מעניין לציין כי ישנה דוגמה אחת בה חויבה אישה לשלם לבעל פיצוי תמורת כפייתו למתן גט, אך שם מדובר באופן בו הצדדים קיבלו בקניין לקיים את הפשרה שיפסוק בית הדין. המקרה נידון בבית הדין הגדול בפסק דין מיום כ"ה אייר תש"ע 09/05/2010 בתיק מס' 1-21-8860 ופורסם באתרים משפטיים.

העילה השניה למתן פיצויי גירושין, פיצויים הקשורים לתחום הממוני רכושי, הרצינות שבפיצויים אלו הינו שהיות ומדרך העולם הנשים עסוקות יותר בעבודות הבית וגידול הילדים וכד', ממילא הן עובדות פחות ומשכך צוברות פחות נכסים, כשמגד הבעל אינו נושא בעול הבית והילדים, אלא משקיע את זמנו ומרצו בפיתוח קריירה והשגת פרנסה וצבירת זכויות ונכסים.

והנה המנהג של כל בתי הדין בארץ ישראל הוא לפסוק פיצויים לטובת אשה המתגרשת, ואפילו לאשה רעה שראוי לגרשה"

חלוקת התפקידים בדרך כלל היא כזו שאת מחיר הקריירה של הבעל, האישה משלמת. היא מוותרת על ביטחונה הכלכלי העתידי לצורך גידול הילדים והחזקת הבית, משכך בעת הגירושין אין זה מן הצדק להותיר את האישה, שויתרה על כל עתידה הכלכלי למען הבעל, ללא כל משענת כלכלית.

משכך הנהיגו בתי הדין לפצות את האישה ולהותירה עם חלק נכבד מנכסיו של הבעל. לדוגמה בפסק דין של בית הדין הגדול בהרכב הרבנים הראשלי"צ הרב מרדכי אליהו, הרה"ר הרב אברהם שפירא, והרב שלום מזרחי המובא בפד"ר י"ב עמ' 124 פסקו להותיר ביד האישה את כל דירת המגורים, ובנמקם את פסק הדין כתבו "כדי לא להזניח את האשה שתישאר אחרי הגירושין בלי קורת גג לראשה" דוגמאות ניתן למצוא לרוב ומפאת קוצר הגיליון נסתפק בזה.

יודגש כי סוג פיצויים אלו נהגו בעיקר טרם חקיקת חוק יח"מ וקביעת הלכת בבלי ועל כך בהמשך, לשם המחשת ההבדל בין העילות, תובא השאלה להלן; במקרה בו הבעל צבר נכסים רבים בזמן שהאישה שימשה כעקרת בית נפלאה תוך שהיא מוותרת על כל ביסוס כלכלי רק לטובת הצלחת הבעל והבית, כעבור זמן האישה דורשת להתגרש ללא כל עילה, ומשהגיעו הגירושין לאישה אין כל חלק ברכוש הרב שצבר בעלה (במקרה בו בית הדין פוסק בחלוקת הרכוש לפי דין תורה כמובן), בזכותה כאמור, האם אז יפסוק בית הדין לאישה פיצויי גירושין? שהרי אין כל צורך לרצות את האישה לקבל

גט כיון שהיא זו שדורשת את קבלת הגט, אך מאידך מן הצדק היה לבטח את עתידה הכלכלי, על פניו נראה כי לפי העילה השנייה שהוזכרה הרי שאין כל משמעות לסיבת או עילת הגירושין בעת פסיקת הפיצויים ועיקרון הצדק הטבעי שלא להזניח את האישה ללא משענת כלכלית הוא שיכריע, אך כפי שיובא בהמשך נראה כי הדבר שנוי במחלוקת ואין גישה אחידה במקרה כזה.

לעניין העילה השלישית שהוזכרה נראה כי אין מקומה במאמר זה, המאמר יעסוק בשתי העילות הראשונות שהובאו בלבד, שכן הסוג השלישי של פיצויים הקשורים בירידת שער ערך המטבע הרשומה בכתובה כגון כתובה בלירות וכד', הינו נושא רחב הראוי למאמר בפני עצמו שהרי גישות בתי הדין השונים בעניין זה של הצמדת כתובה הינן שונות ומגוונות ומחלוקות רבות קיימות בנושא זה, מה גם שעניין זה הינו חלק מהלכות כתובה ואינו עניין טהור של פיצויי גירושין, ומשכך יותר נושא זה של הצמדת הכתובה לשער המטבע למאמר בפני עצמו, ועוד חזון למועד.

שינויי הזמן והשפעתם

כאמור אין מקורות רבים לעניין זה של חיוב פיצויי גירושין, סקירת

**הגר"ש שטסמן
בהתייחסו
לדברי הרב
לזו כתב כך;
"הרה"ג צ' לזו
שליט"א מציג
משנה חדשנית
ואף נועזת
המפליגה
למחוזות צדק
ומוסר ואשר
מרחיבה מאוד
את אפשרות
פסיקת פיצויי
גירושין."**

כתביו של הגריא"ה הרצוג הרה"ר הראשון של מדינת ישראל, כמעט לא היה פסק דין שבו לא הייתה התייחסות לקציבת פיצויים או אי קציבתם מעבר לאמור בכתובה. וברור שמנהג זה המוזכר בפיו תמיד כמנהג בתי דין היה המנהג הרווח והפשוט באותה תקופה, וכל עוד לא נחקקו החוקים ולא נקבע מנהג המדינה המבטיח זכויות לאשה ברכוש בני הזוג אחרי הגירושין. ולפיכך אף שנראה שברוב המקרים בהם תקבל האשה זכויותיה על פי חוק אין מקום לקצוב לה גם פיצויים, ישנם מקרים בהם ביה"ד יוכל לקצוב פיצויים או להצמיד הסכום שנכתב בכתובה להבטחת זכויותיה, וזה כפשרה הקרובה לדין" הלכה למעשה כתב בסוף דבריו כך; "אמנם ודאי יש מקום לפסיקת פיצויים במקרה שלאשה לא מגיעות זכויות בנכסים שצברו על פי חוק. או היכא שבפועל הצדדים לא צברו נכסים משותפים, אבל הבעל הינו אדם אמיד. וכמו כן במקרה שהצדדים עדיין לא צברו רכוש, אך האשה השקיעה מאמצים בבית המשותף של בני הזוג, דבר שאיפשר לבעל להתקדם ולצבור פוטנציאל השתכרות."

חיוב מכח המנהג

בשו"ת מהרשד"ם חלק חו"מ סי' שכ"ז דן בשאלת חלוקת הנכסים ע"פ מנהג המקום ומסיק להלכה "כל הנושא אשה סתם נושא אותה אדעתא לקיים מנהג מקומו". נמצאנו למדים כי אדם הנושא אישה במקום שנהגו לחייב בפיצויים, מחויב לדין זה ויש לחייבו מדין מנהג המקום. האם אכן ניתן לומר כי דין הפיצויים הינו מנהג המקום.

אב"ד תל אביב הגאון הרב שלמה שטסמן בפסק דין מקיף בעניין פיצויי גירושין (שיסקר להלן) שניתן לאחרונה ביום י"ט בתמוז התשע"ו 25/07/2016 בתיק מס' 948054/3 מתייחס לשאלת המנהג שבחיוב פיצויי גירושין, כשכך הם דבריו "הגר"א שרמן במאמרו (שורת הדין עמ' קכד) מחלק בין הנוהג לפסוק פיצויים הקשורים לביצוע הגירושין ובין פיצויים הקשורים לתחום הממוני רכושי הדינו פיצויים שמטרתם להבטיח לאישה זכויות ממוניות ברכוש אשר רכש הבעל במהלך הנישואין. לדברי הגר"א שרמן, בעוד הנוהג לפסוק פיצויים לשם ביצוע הגירושין הפך לנוהג רווח בבתי הדין, נוהג פסיקת פיצויים מסיבה ממונית לא נתקבל ברבים מבתי הדין ובכללם בהרכבי בית הדין בהם ישבו מרנן עמודי ההוראה הגרי"ש אלישיב והגר"ע יוסף זצוק"ל."

ומכאן למסקנתו "בפסק דין של בית הדין הרבני האזורי בחיפה משנת תשנ"א (פד"ר חלק טו החל מעמוד 211) כתב הגר"ח"ש שאנן זצ"ל דעת מיעוט בה שלל פסיקת פיצויים לשם הסדרת גירושין בין השאר בשל כך שפסיקת פיצויים שכזאת עדיין חריגה. זכיתי

הנושא בספרות התורנית הלכתית דלה ומעיון בפסקי דין שניתנו בעת האחרונה בעניין זה עולה כי כולם משתיתים את דבריהם על 3 מקורות;

1. דברי הרבנים הראשיים הרב הרצוג ועוזיאל זצ"ל שהובאו לעיל.
2. מאמרו של דר' זרח ורהפטיג הנמצא במאסף סיני גיליון צ"ח משנת תשמ"ו עמ' נ"ז ואילך תחת הכותר "הנוהג של פיצויי גירושין" - במאמר זה סוקר דר' ורהפטיג בהרחבה את הנוהג לחיוב בפיצויי גירושין ומביא פסקי דין רבים משנות ה-60 בהם חייבו בפיצויי גירושין. כיום המאמר מופיע באתר האינטרנט "דעת".
3. פסק דין שניתן ע"י בית הדין הרבני בנתניה ביום כ"ז ניסן תשס"ו 25/04/2006 בתיק מספר 3615-24-1 שם כתב אב"ד הרב שלמה שפירא את קונטרס "משפט הכתובה", שם הוא גם מצטט את מאמרו של דר' ורהפטיג במלואו, כשהוא מנסה ליישב את הסתירה בין פסקי הדין הרבים המובאים ע"י דר' ורהפטיג בהם נראה ברור כי אכן המנהג היה לחייב בפיצויי גירושין לבין המציאות הרווחת כיום לפיה בתי הדין כמעט ולא פוסקים פיצויי גירושין.

לדברי אב"ד הרב שפירא פסיקת פיצויי גירושין הייתה מקובלת דווקא בעבר טרם חקיקת חוק יחסי ממון בין בני זוג - התשל"ג וטרם אמר בג"ץ את דברו בפסק דין בבלי, כשנקבע שם שמחויבותו של בית הדין לדון על פי התפיסה האזרחית, קרי או הלכת השיתוף או חוק יח"מ, כשלמעשה מאז בית הדין

מנוע מלדון לפי דין תורה וקיים שוויון זכויות מלא בין גברים ונשים, באותה תקופה בה בית הדין היה דן בחלוקת הרכוש לפי דין תורה היה יכול להיווצר מצב אבסורדי בו הבעל צבר הון רב השייך לו בלבד, כשלמעשה מן היושר היה לקבוע שאף לאישה מגיע לקבל חלק ניכר מהרכוש שהרי היא עזרה לבעלה לצבור את הרכוש בכך שטיפלה בילדים והחזיקה את הבית כפי שהוסבר לעיל ומשכך הנהיגו את מנגנון פיצויי הגירושין, אך כיום לאחר שכאמור בתי הדין פוסקים בשוויון זכויות מלא אזי האישה מקבלת פיצויים אלו כבר בחלוקת הרכוש.

ראו מדבריו; (מו) יש להוסיף עוד שבתקופת קום המדינה (ובודאי בתקופה שלפניה) היה מנהג בתי הדין לפסוק לאשה פיצויים ואף מעבר לסכום שנכתב בכתובה. הן אמת שאף שבית דינו נתבקש מספר פעמים לפסוק לאשה פיצויים מעבר לכתוב בכתובתה, מעולם לא פסקנו פיצויים, וטעמא דמילתא מפני שלאשה יש היום זכויות על פי חוק, זכויות שרובם של הבעלים נותנים לאשה ואף מרצונם, ושוב אין מקום לפיצוי נוסף, אמנם זכרוננו שבעת עריכת

לשבת בדין עם מו"ר האב"ד הגר"ח ש שאנן זצ"ל במשך שש שנים החל משנת תשס"ח. במשך שנים אלו, לא אחת, הציע הגר"ח ש שאנן זצ"ל לפסוק פיצויים לאישה לשם הסדרת גירושין תוך שהוא חוזר בו ממשנתו הראשונה, וזאת, בהסתמך על כך שהנהוג לפסוק פיצויים שכאלו הפך כיום למקובל ולרווח בבתי הדין לאחר פרסום דעתו של מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל בעניין.

כלומר, לדבריו, חיוב פיצויי גירושין במטרה להביא את האישה להסכים לגירושין כשאינן חיוב גירושין הרי שזהו מנהג המדינה, וניתן לחייב מכח המנהג, כשלגבי הפיצוי בתחום הממוני רכושי הרי שכיום הרכוש ממילא מחולק לפי חוק יח"מ ומשכך אין כל צורך בנוהג חדש ואין כל מקום לפסיקת פיצויי גירושין לשם הבטחת המצבה הכלכלי של אישה לאחר הגירושין.

גישות שונות בפסיקות בתי הדין

להלן נסקור את פסקי הדין מהתקופה אחרונה העוסקים בפסיקת פיצויי גירושין, נראה כי על אף מסגרת המקורות המצומצמת בנושא הרי שהפרשנות הינה רחבה מאוד, ואין דעת דיין אחד כמשנהו לעניין זה.

בפסק דין מיום י"ד באייר תשע"ו (22.5.2016) בתיק מס' 968581/3 בבית הדין בתל אביב בהרכב הרב מאיר פרימן - אב"ד, הרב מאיר קאהן, והרב יצחק רפפורט, דנו באישה שתבעה גירושין אך מנגד תבעה פיצויי גירושין בהסתמך על כך שהבעל נטל חלק גדול משלה בחלוקת הרכוש כשהיא הייתה חלק מהבית ולטענתה היא שותפה מלאה בנכסי הקריירה של בעלה.

בית הדין דן שם בהרחבה בדין פיצויי גירושין והסיק כי לא קיים כל מנהג לחייב בעל בפיצויים במסגרת חלוקת זכויות ורכוש הבעל כי אם לצורך הבאת האישה לידי גירושין וכאשר האישה תובעת גירושין או שהיא חפצה בהם, הרי שאין צורך לפייס אותה להתגרש ואין מקום לזכות אותה בפיצויים. פועל יוצא מדבריהם; במקרה והאישה היא זו שדורשת את הגירושין ואין צורך לרצות אותה, אזי גם אם כל הרכוש יישאר אצל הבעל לא תזכה האישה לקבל כל פיצוי על אף שיש לה חלק בהשגת הרכוש.

לאחרונה, ביום י"ט בתמוז התשע"ו 25/07/2016 ניתן פסק דין בתיק מס' 948054/3 ע"י בית הדין בירושלים בהרכב מיוחד בו ישבו אב"ד הגאון הרב שלמה שטסמן, הרב ציון לוז-אילוז, והרב אליהו אריאל אדרי, הדיון נסוב סביב אישה שדרשה פיצוי עבור הסכמתה להתגרש, באותו המקרה הבעל תבע גירושין בטענה כי האישה מאוסה עליו, ואמנם בבית הדין האזורי תביעתו נדחתה, אך הבעל הגיש ערעור על פסק דין זה, ובית הדין הגדול קיבל את הערעור ואכן חייב את האישה להתגרש.

האישה טענה כי חרף חיובה הברור בגירושין, הרי שהיא לא אשמה בטענת מאיס עלי שטען הבעל ומשכך זכאית היא לפיצוי בכדי לרצות אותה בקבלת גט. המעניין הוא שבין הדיינים שבאותו הרכב לא הייתה תמימות דעים כלל וכל דיין נקט משנה שונה לחלוטין בפרשנות דין פיצויי הגירושין, הרב אליהו אריאל אדרי שפתח את

פסק הדין, כתב כי בכל מקרה בו ישנו חיוב בגירושין הרי שאין כל צורך לרצות את האישה לקבלת גט ומשכך מרגע שהיא חויבה בגט (על אף שהיא אינה סיבת הגירושין), אין דין פיצויי גירושין. הרב ציון לוז אילוז חולק על דבריו ומרחיב את היריעה ומסביר כי פיצויי הגירושין הינם נגזרת ישירה מדיני הנזיקין, הרב לוז מסביר כי האישה ניזוקת באופן ישיר מהגירושין ולכן מחובת הבעל לפצות אותה על כך, עם זאת, מוסיף הרב לוז כי זהו גם ייעודה של הכתובה וכך במקרה שדמי הכתובה יהיו פיצוי מספיק לא יתווסף על תשלום זה עוד תשלום. הגר"ש שטסמן בהתייחסו לדברי הרב לוז כותב כך; "הרה"ג צ' לוז שליט"א מציג משנה חדשנית ואף נועזת המפליגה למחוזות צדק ומוסר ואשר מרחיבה מאוד את אפשרות פסיקת פיצויי גירושין."

הגר"ש שטסמן לעומתם מסביר כי הנוהג של חיוב פיצויי גירושין נובע ממקום אחר לגמרי ולדעתו בכל מקרה שבית הדין מסתפק האם ישנו חיוב גירושין, אזי בכדי לאזן את הספק ושלא לגרום לגירושין בכפיה הרי שפוסקים פיצוי, לדבריו לא יתכן כי תשלום

זהו גם ייעודה של הכתובה וכך במקרה שדמי הכתובה יהיו פיצוי מספיק לא יתווסף על תשלום זה עוד תשלום

הכתובה יהווה חלק מהפיצוי שכן חיוב הכתובה קיים ממילא ומשכך הפיצוי תמיד יהיה מעבר לתשלום הכתובה ושלא כדברי הרב לוז.

מסקנה

כעולה מהאמור נמצא כי כל דיין נוקט משנה משלו בדין פיצויי גירושין מה שמוביל לחוסר אחידות בפסקי הדין, ובשוני בין בתי הדין כאשר במקום אחד האישה יכולה לקבל ממון רב בעוד בהרכב הסמוך אישה באותו מצב תצא חסרת כל דבר שלא יעלה על הדעת, בהתאם למקורות שהובאו היה מן הראוי שיצא פסק דין מנחה הקובע כללים ברורים ומנהג מדינה אחיד לעניין פסיקת פיצויי גירושין.

לעניות דעתו של הכותב היה ראוי לקבוע כללים ברורים לפיהם פיצויי גירושין יינתנו אך ורק באחד מהמקרים הבאים:

1. מקרה בו הבעל דורש גירושין ללא כל עילה צודקת ויש לרצות את האישה להסכים להתגרש.
2. במקרה בו הרכוש לא יתחלק באופן שוויוני והבעל יצא מנישואין עשיר והאישה עניה, לדוגמה במקרה של בעל שכספו נמצא בחו"ל ובית הדין מנוע מלחלק רכוש זה כך שבפועל הבעל לא ייתן מרכושו כלום לאישה ובמקרים דומים.

ראיון עם

כב' הגאון הרב ניסים בן שמעון שליט"א ראב"ד ת"א בדימוס

נעשה עוול גדול במדינת ישראל בנושא זה כאשר פסלו את בתי הדין הרבניים מלדון בדיני ממונות

לשעה של התרוממות וקורת רוח זכו עורכי הגיליון בשעה שהגיעו לפגוש את הגאון הגדול הרב ניסים בן שמעון שליט"א מי שכיהן קרוב ל-4 עשורים בתפקידים כדיין וכאב"ד בבתי הדין הרבניים, עד לתפקידו האחרון כראב"ד ביה"ד תל אביב.

בראיון שהתקיים בפגישה זו עם כב' הגאון בלשכתו בביד"צ שבראשותו ברחוב אלישע 23 ב"ב, הסתבר כי למרות גילו, גם כיום אינו נה, רב פעלים מחבר ספרים, משמש כראש כולל, כרב וכאב בית הדין בבית דין צדק שע"י כולל "נזר אהרן" שבראשותו עליו יספר לנו בהמשך, כך נגע גם בהבדלים בין בתי הדין הרבניים האזוריים לבין מקבליהם בתי דין צדק הפרטיים, הן בהבדלים המנטליים והן בפרוצדוראליים.

הנושאים שהועלו ימצאו בוודאי עניין רב אצל טוענים רבניים ובפרט להללו מהם המייצגים בשני סוגי בתי הדין בעלי האופי השונה.

בעת הזו שהצעת חוק חדשה להחזרת סמכות בתי הדין הרבניים לדון בדיני ממונות מרחפת בחלל האוויר, מביא הגאון הרב ניסים בן שמעון את משנתו גם בעניינים אלו לציבור הטוענים הרבניים.

על כך ועל נושאים מעניינים נוספים ששמענו מכב' הגאון הרב בן שמעון שליט"א, בראיון זה שהבאנו כאן לטובת הכלל כדלהלן:

באיזה שנה החל כת"ר לשמש בתפקידו כדיין בבית הדין רבני?

מוניתי לתפקיד זה בשנת 1976 תשל"ו.

דבר ידוע שכת"ר ישב הרבה בדין גם בדיני

ממונות, כעת עלתה הצעת חוק חדשה להחזיר את הסמכות לדון בדיני ממונות לבתי הדין הרבניים, רצינו לשוחח עם הרב על עניין זה.

לדעתי נעשה עוול גדול במדינת ישראל בנושא זה כאשר פסלו את בתי הדין הרבניים מלדון בדיני ממונות, אינני מבין כלל מדוע שני אנשים שלהם עניין לדון בו, המעוניינים "בהסכמת שניהם" לתת לבית הדין הרבני את הסמכות להכריע בעניינם ע"פ דין תורה, מדוע לא לאפשר להם זאת? כל העניין ששללו לבתי הדין הרבניים את הסמכות לא מובן לי כלל.

במידה והסמכות לדון בדיני ממונות יוחזר לבתי הדין הרבני, האם הדבר לא יפגע במתדיינים הרבים שבנושאי אישות שגם כך ממתנינים זמן רב בשל העומס הקיים?

בזמנו כשהיו באים לדון אצלי דיני ממונות דאגתי שהדבר לא יפגע במתדיינים האחרים, בכל מקרה זה עניין של הדין שצריך לעשות ככל יכולתו שזה לא יפגע באחרים, ובכל מקרה אם הצעת החוק תקרום עור וגידים ותעשה בצורה מסודרת אני מאמין שיהיו כללים ברורים בנושא בשים לב כמה תיקי ממונות מובאים בפני כל הרכב ובאיזה תדירות, כך שהדברים ייעשו באופן שלא ייפגעו מתדיינים ואם אכן חסרים דיינים, יש לפעול להוספת תקנים.

במידה והסמכות לדון בדיני ממונות תוחזר לבתי הדין הרבניים, האם עדיין יהיה מקום לבתי הדין הפרטיים?

מאיזו בחינה?

קודם כל מבחינה הלכתית, שהרי בתי הדין

לנמק את פסק דינו ואזי חזר הדין להיות עם הנתבע שהולכים אחריו כפי המנהג.

על אותו משקל יש לדון את שאלתכם, שכן עם פסק דינו של בית הדין הרבני יהיה יותר בר תוקף ויותר אכיף וכד' הרי שהנתבע לכאורה לא יכול לכוף את התובע לבוא אחריו לבית דין שפסקי דינו הרבה פחות ברי תוקף.

עוד נושא דומה קצת, בבית הדין הרבני לכל אדם קיימת זכות ערעור דבר שאינו קיים כלל בבתי הדין הפרטיים, א"כ שוב יכול להיות דבר זה טענה שלא ללכת אחר נתבע הדורש ללכת לבית דין שאין בו זכות ערעור, מאידך גיסא ייתכן וזכות ערעור יש לו שני פנים, הוא גם חסרון ולא רק מעלה, שכן בשל זכות הערעור דין התורה אינו מסתיים מהר ומי שיפסיד יוכל למשוך את ההליכים, ושלא בשל כך יוכל נתבע לבקש ללכת דווקא לבית דין שאין בו את החיסרון של זכות ערעור המושך את ההליך, זו אכן שאלה שיש לדון בה האם זכות ערעור הינה מעלה או חסרון ובהתאם יש לפסוק.

שאלה דומה נידונה בבית דיננו, אדם תבע את חברו לדין תורה בבית דין הנוהג לנמק, ואילו חברו הנתבע דרש ללכת אחריו לדין תורה בבית דין שאינו מנמק,

הזכיר כת"ר שבתי דין צדק הפרטיים נוהגים שלא לנמק, אך לכאורה זה שלא כדין תורה?

ראשית בבית דיננו הנהגנו שמי שרוצה נימוקים מקבל, כלומר מלכתחילה איננו מנמקים, אך אם אדם מבקש לדעת מהיכן דנתוני זו זכותו, ואנו ניתן את נימוקינו ושהרי זו זכותו ההלכתית של נידון לבקש מהיכן דנתוני.

בכל זאת קיימת תופעה של בתי דין שלמרות שאינם מוכנים לעולם לתת נימוקים ומחתימים מראש על ויתור לקיים את ההלכה של לנמק, והם מוציאים כתב סירוב כנגד מי שמסרב לדון אצלם בעוד לכאורה הם עצמם לא דנים ע"פ דין תורה בנושא זה של הנימוק?

בתי דין אינם צריכים לומר כיצד הם הולכים לדון, כתוב מהיכן דנתוני ולא מהיכן תדונו אותי, כלומר שרק לאחר פסק הדין אם מתבקשים נימוקים על בית הדין לנמק, עם זאת גם בתי הדין שמחתימים בשטר הבוררות כי הצדדים מוותרים על נימוקים ועומדים על כך, לעולם לא יוציאו כתב סירוב על אדם שסיכים ללכת לבית דין אחר שמסכים לנמק, אלא הדרישה היא שהנתבע יאמר לאיזה בית דין הוא מוכן ללכת, "בית דין לא יאפשר לנתבע לסרב לבוא לפניו מפני שאינו מנמק בעוד הוא לא מוכן להצהיר לאיזה בית דין הוא כן מוכן ללכת".

הרבניים האזוריים רואים עצמם יושבים כבית דין קבוע שאז בטל המנהג שהולכים אחר הנתבע, וייתכן שבתי הדין הרבניים יסברו שכל שאדם תובע אצלם אין הנתבע יכול לדרוש ללכת לבית דין אחר (בעבר ניתנו פסקי דין כאלו לדוגמה בית הדין האזורי בחיפה תיק 2-3568-35)?

ראשית גם כשהיינו דנים דיני ממונות בבית הדין הרבניים האזוריים, ישבו בתי הדין הפרטיים ודנו, כך שלכולם יש מספיק, ברור לחלוטין שגם בתי הדין הפרטיים בדיינים חשובים ומוכרים (וכוונתי להרכבים מוכרים, לא למקרים בהם לקחו איזה אברך שאינו יודע מימינו ומשמאלו והושיבו אותו כדיין, אלא בדיינים מוכרים בציבור כדיינים), גם להם יש דין של קיבלו עליהם וגם הם יכולים להיחשב כבית דין קבוע.

בכל מקרה בימינו בשני סוגי בתי הדין שהזכרת דנים רק במקרה ששני הצדדים הסכימו ולא יכולים לכפות הסכמה, אלא מאי שאם אדם נתבע לדין ואינו מוכן לבוא כלל וגם אינו מוכן להתדיין בשום בית דין אחר אזי "ע"פ דין תורה מוצאים כנגדו כתב סירוב", לעומת זאת ככל והנתבע יסכים להתדיין בבית דין מוכר אחר הדין שילכו לשם.

הכוונה הייתה להצעת החוק המשופרת שמוצעת כיום והיא לתת לבתי הדין הרבניים (לאחר הסכמת שני הצדדים לדון בפניהם) סמכות שיפוטית נרחבת להזמנת עדים ולאכיפת פסקי הדין שלהם באופן שלא יצטרכו לאישור בית המשפט כפי שהיה בעבר ולעוד סמכויות נרחבות שלא יהיו לבתי דין פרטיים שתוקף קיומם רק על פי חוק הבוררות ונוקקים לאישור ביהמ"ש, ובכך האם במצב זה כן יוכל נתבע לדרוש מהתובע ללכת אחריו לבית דין חלש הרבה יותר ונטול סמכויות?

שאלה יפה, לדעתי מה שהנתבע יכול לדרוש מהתובע לבוא אחריו זה לבית הדין "השווה לבית הדין" שאליו תבע אותו התובע, אך במקרה שאדם תובע את חברו לבית דין הרבני שיש לו סמכות נרחבת לאכיפת פסקי דין זימון עדים ומתן צווים, והנתבע מבקש ללכת לבית דין פרטי חסר סמכות חוקית ואשר כל החלטה שלו גם לאחר חתימה על שטר בוררות צריכה אישור בית משפט, ייתכן שבמקרה שכזה התובע אינו חייב ללכת אחר הנתבע והנתבע יהיה חייב ללכת אחר התובע אלא אם יביא לו בית דין אחר השווה בכוחו לאותו בית הדין ויש להתיישב בדבר.

שאלה דומה נידונה בבית דיננו, אדם תבע את חברו לדין תורה בבית דין הנוהג לנמק, ואילו חברו הנתבע דרש ללכת אחריו לדין תורה בבית דין שאינו מנמק, אולם התובע אינו מעוניין ללכת לבית דין שאינו מנמק.

ועל שאלה זו כתבתי כך; אם אכן בית הדין אליו הנתבע רוצה ללכת אינו מוכן לנמק כלל גם אם יתבקש באופן ספציפי למקרה זה לנמק, הרי שהדין עם התובע ולכן במקרה שכזה הנתבע יהיה חייב ללכת אחר התובע לבית הדין שמנמק, ואומר שבאותו המקרה, בית הדין שאליו רצה ללכת הנתבע בעקבות מה שכתבתי הסכים

מהרב לעזור לי לעשות שלום בית אמת.
לאחר הדברים האלו הבעל נכנס והדיון החל, שאלתי את האישה מה רצונה, והיא החלה לומר כי כלו כל הקיצין ואינה יכולה יותר והיא רוצה להתגרש, ואז התחלתי לומר האישה צודקת בהחלט לא ניתן להמשיך כך, אלו אינם חיים, עם זאת אמרתי לבעל שאני מוכן לשכנע את האישה לחזור בה אבל הוא צריך להבין את מקומו, וכך התחלתי לשוחח עמם עד שהבעל הרגיש ממש שאני זה שמציל לו את הנישואין והעיקר, בסופו של דבר, ברוך ה' זוג זה מעולם לא חזר לבית הדין, השלום שב לשורר בביתם.

אומר עוד, בעבר ראינו כי יום ראשון היה זה היום בשבוע בו נפתחים כמות תיקי הגירושין הגדולה ביותר ביחס לשאר ימות השבוע, אך הפלא ופלא דווקא רוב תיקים אלו היו נסגרים עוד טרם הגיעו לדיון, עד שהבנו כי בשבת זה זמן בו יש זוגות היושבים ביחד ומתקוטטים ביניהם ואז מאיימים אחד על השני תראה שאני אפתח תיק גירושין ומיד ביום ראשון מגיעים ופותחים תיק גירושין, דווקא צעד זה מביא פעמים רבות לזעזוע המביא בסופו של דבר לרגיעה של הצדדים והחזרת המצב לפרופורציה. ראיתי הרבה גיטין שנעשו מהר אחר כך התחרטו, כמה מהם היו תיקים של כהנים שרצו לגמור מהר ולבסוף התחרטו כשראו שעשו טעות ולמרבה הצער שם הטעות הייתה בלתי הפיכה. פעמים רבות עשינו שלום בית בבית הדין והצדדים חזרו לשלום בית אמת ולא חזרו אלינו מעולם.

הרב מדבר על זוגות רבים שכבר עשו את הצעד והגיעו עד בית הדין?

סיפור שאירע לפני שנים בתחילת דרכי בבית הדין ושעשה עלי רושם מאוד גדול, ובכן באו זוג ובדין החלה האישה לדבר דיבורים קשים מאוד כנגד בעלה הוא מכה אותי משפיל ועוד דיבורים כאלו, הבנתי שהמצב בין בני זוג אלו קשה מאוד וצריך לסייע להם לסיים את קשר הנישואין כמה שיותר מהר. בזמנו ישב הרב אבו בבית הדין לגיטין והוא היה מסדר את הגיטין, בדרך כלל זמן ממוצע של המתנה לסידור גט היה כחודשיים, אך היות והתרשמתי כי מדובר במקרה קשה של אלימות נכנסתי אליו וביקשתי ממנו לסדר לזוג זה תור לסידור גט בהקדם, ואכן קבעו לזוג תור לכך לאחר כשבועיים בלבד לשעה 9:00 בבוקר. באותו היום בשעה 11:00 לערך ירדתי לראות מה קורה בחדר הגיטין ושאלתי מה קורה עם אותם בני זוג, נעניתי כי האישה באה לבית הדין ואמרה כי הם חזרו לשלום בית, בעלה חזר בו והם חזרו לחיות על מי מנוחות.

כלומר צריך לדעת שאפילו שאישה מדברת כנגד בעלה דיבורים

מי שאינו מוכן לחתום שטר בוררות הרי הוא כמי שמצהיר מלכתחילה שאינו מוכן לקיים את פסק הדין, שכן אם הוא עומד לקיים את פסק הדין הוא נמנע מלחתום על שטר הבוררות

מה יהיה דינו של נתבע המוכן ללכת לכל בית דין אך בלי לחתום שטר בוררות, שהרי בדין תורה לא מצינו מושג כזה ומצווה לשמוע לדברי בית הדין גם ללא שטר בוררות?

מי שאינו מוכן לחתום שטר בוררות הרי הוא כמי שמצהיר מלכתחילה שאינו מוכן לקיים את פסק הדין, שכן אם הוא עומד לקיים את פסק הדין מדוע הוא נמנע מלחתום על שטר הבוררות, ברור לחלוטין כי בימינו אין כל משמעות להסכמה לדון בלא שטר בוררות, ולכן כיום מי שמסרב לחתום שטר בוררות יש לראות בו כמי שמסרב לבוא ולדון בדין תורה.

הרב ישב בבתי הדין הרבניים קרוב ל-4 עשורים ובעל ניסיון רב, לפיכך ברשות הרב, רצינו לשמוע את דעתו במספר נושאים כיום ובמבט לאחור: למשל נושא חיוב בהוצאות בבתי הדין הרבניים; כידוע חיוב בהוצאות בדין תורה הינו מצומצם מאוד, קיימת הרגשה כי אנשים מנצלים עובדה זו שלא בתום לב ועושים פעולות שבערכאה אחרת

היו מחויבים בהוצאות גבוהות ללא ספק, אך כשהם יודעים שבית הדין מיקל בעניין מרשים הם לעצמם יותר וההרגשה היא שהגישה המקלה לגבי חיוב בהוצאות מנוצלת לרעה.

בהלכה קיים מושג של לך ואני אבוא אחרריך, כלומר שאדם מנצל הליכי משפט על מנת להתל בצד השני ולגרום לו נזק, במקרים כאלו וודאי יחויב בהוצאות משפט, אך במקרה ואדם זומן לדין וטוען שהוא לא ידע, כיצד יוכל דיין לקנוס אותו, יתכן והאדם באמת לא ידע, ואז הממון שהוצא ממנו יהיה גזל, בגלל שדיין אינו מאמין לנתבע מיד הוא יכול לקנוס אותו?! הלא ייתכן שהאדם באמת לא ידע.

ישנם הרכבים שכן מחייבים בהוצאות בתדירות גבוהה יותר, וישנם הרכבים שמשתמשים בכלי זה פחות, העיקרון הוא ברור שחייבת להיות הרתעה של חיוב בהוצאות, אך המינון כמה להשתמש בכלי זה מסור לשיקול דעת של בית הדין.

ואם בחוסר תום לב עסקנין, השאלה המתבקשת היא כיצד דיין מסתכל על תביעת שלום בית, או במילים שונות כמה מתביעות שלום הבית שהובאו בפני כבודו היו כנות?

אומר את האמת, כן, יש אנשים הרוצים שלום בית באמת, חד משמעית!

אספר עובדה, באו לפני זוג להתגרש, אך טרם הדיון ביקשה האישה לשוחח עימי לבד, "כמוכן בהסכמת הבעל" הוא יצא והאישה נשארה לבדה באולם בית הדין לשוחח על העניין שלא לפרוטוקול, האישה אז כמעט פרצה בכי ואמרה לי כך, כב' הרב האמת שאני מאוד רוצה שלום בית, אך בשביל שיהיה שלום בית אני חייבת לעמוד על תביעתי לגירושין וזאת בכדי להראות לבעלי שגם אני חזקה שלא ירכב עלי יותר, אך אני מבקשת

קשים אין זה עדיין אומר כי אין סיכוי לשלום בית, בדרך כלל הדיבורים הקשים כנגד הבעל יש בהם גם הגזמה, אך מעבר לכך האישה גם מכירה את בעלה ומכירה את המעלות כמו גם את החסרונות, ובסוף מוצאת את הדרך להסתדר איתו, דעתי היא שהרבה מאוד מאלו הפותחים תיקי גירושין, רצונם האמיתי הוא שלום בית.

האם יש הבדל בין אדם הדורש שלום בית כשהוא מיוצג לאדם שאינו מיוצג?

ישנם מקרים בהם המייצג אינו מבין את הלקוח שלו, והוא ממנהר לעשות גירושין, בעוד אם הוא היה מעמיק להבין מה הלקוח רוצה באמת הוא לא היה כל כך ממנהר.

עם זאת הרי לא ניתן להתעלם מכך שישנם תיקי שלום בית שחוסר הכנות בהם זועק, תיקים אלו נמשכים שנים רבות כשלבסוף מתברר שהכל היה משחק אחד גדול, האם אין צורך לתת איזו אמירה ברורה כיצד לנהוג עם תיקי שלום בית?

אין כללים בזה, ניסיון של דיין נותן לו את הכלים לשמוע האם האישה באמת רוצה שלום בית או שמא מדובר בדיבורים בעלמא, דיין שומע את סוג הטענות וכיצד הם נאמרות, פעמים שאכן חסר לאישה יחס והיא רוצה שהבעל ייתן לה יותר תשומת לב, יתייחס אליה יותר וכדו' ולכן היא פותחת בהליכים נגדו אך היא באמת חפצה בו רק שצריך לעורר אותו.

ניסיון של דיין נותן לו את הכלים לשמוע האם האישה באמת רוצה שלום בית או שמא מדובר בדיבורים בעלמא, דיין שומע את סוג הטענות וכיצד הם נאמרות

אני נהגתי כשהייתי שומע טענות מעין אלו כך; למשל אם האישה הייתה טוענת שהבעל הכה אותה, הייתי אומר לבעל, זה חמור מאוד אסור להכות את האישה, אך אז הייתי פונה גם לאישה ואומר לה באותה נימה אם הבעל הכה אותך כנראה שלא עשה זאת סתם, מדוע הוא עשה זאת? ואז הבעל היה אומר את אשר על ליבו, בצורה כזו ניתן גם לנסות לפתור את הבעיות של הצדדים, חשוב מאוד במקרים מעין אלו ששום צד לא ירגיש עליונות כאילו בית הדין נוטה לצד שלו וכך נהגתי גם במקרה ההוא.

ככל זאת, האם הרב אינו סבור שיש מקרים בהם כל טענת השלום בית הינה תוצאה ישירה של תביעת הכתובה?

יש צורך לבדוק כנות של מתדיינים, אתן דוגמה, באחד המקרים בהם האישה טענה כנגד הבעל טענות קשות מאוד ואמרה שהוא מאוס

עליה לגמרי וכו', אמרתי בא נעשה בדיקה, ביקשתי מהטוען הרבני שייצג את הצד שכנגד שלא ידבר מילה אחד, ואז פניתי לאישה ואמרתי, ראי אני הולך לעשות כך, אני הולך לרשום את כל הדירה על שמך (גם את חצי של הבעל) זאת בתנאי שתחזרו לגור יחד למשך חצי שנה, היה והניסיון לא יצלח, תתגרשו וכל הדירה תהיה על שמך אך את חייבת להתחייב להיות עמו ביחד במשך חצי שנה.

האישה נענתה בחיוב והסכימה, אך אז אמרתי לה שנוכחתי שאינה מואסת בו באמת, שהרי לא יתכן שאישה זו טוענת מאיס עלי, שכן טענת מאיס עלי פירושה שהאישה נגעלת מהבעל ואינה מסוגלת נפשית להתקרב אליו, אם האישה מוכנה בשביל כסף לחזור אליו למשך חצי שנה, הרי שאינה מואסת בו כלל.

וככלל יש לדעת, שישנם הרבה דרכים לבדוק כנות של אנשים.

לסיום מבקשים לשמוע על הרכב בית דינו הפרטי של כב' הרב.

אנו דנים כאן על פי רצון המתדיינים לכן כיום בהרבה דיונים אני דן כבורר יחיד בהסכמה, עם זאת לכל מי שרוצה לדון בבית דין זה בהרכב מלא, יש לנו הרכב שבו דנים בהרכב של ג'.

מי הם הדיינים היושבים בנוסף בהרכב של כת"ר?

בהרכב זה מצטרפים אלי דיינים חשובים ות"ח ידועים כהרב דב דומב וכן הרב חיים והב שהינו בעל כושר לדיינות ועוד .

כשדנים בבית דין של כת"ר בהרכב מלא, ובמקרים בהם יש מחלוקת בין דעת הרוב לדעת המיעוט האם הדבר מצוין בפסק הדין?

במקרים בהם יש מחלוקת בין רוב למיעוט זה לא מצוין בפסק הדין.

לכאורה כך ההלכה, א"כ מדוע בבתי דין האזוריים כן מציינים דעת רוב ומיעוט ובהרבה פדרי"ם אף עם שמות הדיינים.

ככלל כיום שישנה הסכמה בין כל הדיינים לכתוב את דעתו של כל אחד, הרי שקיבלו עליהם כך ואם כן אין כל בעיה שבבית הדין הרבניים כל דיין כותב בפסק הדין את דעתו.

בסוף הראיון מציג לנו הרב לבקשתנו את ספריו "משפט" הבשן" תשובות ופסקים בענייני אבן העזר וחושן משפט בהם גם פסקי דין רבים משנים קדמוניות של הגאון שליט"א שלא זכו עד כה לפרסום, דפדוף קל בין דפי הספר מגלה כי ספרים אלו מרתקים מלאים בפסקי דין ובחידושים, ספר שראוי לפאר בהחלט כל בית מדרש ובוודאי כל משרד של טוען רבני.

הרב מאחל סייעתא דשמיא מרובה לכל הטוענים הרבניים תוך שהוא אינו שוכח לציין ולהדגיש את החשיבות שבידיעת החומר ההלכתי בעת הייצוג בבתי הדין הרבניים על כך המשתמע מכך.

נשארנו עם טעם של עוד, השעה חלפה לה במהירות רבה, הרב שהוצאנוהו מתוך שקיעה בלימודו מזדרז עתה לתפילת מנחה, את הרשמים ואת שלמדנו וקיבלנו בשעה זו לא נשכח לעולמים.

טוען רבני ד"ר זאב קורשון
טוען רבני מוסמך
רופא מומחה לגריאטריה
רופא מומחה למחלות פנימיות

כשירות לצוואות

לא מעט ניסיונות לקיים את הצוואה מעוררות התקוטטות משפטית. המייצג את הצדדים בתיקים הללו חייב לדאוג לאיסוף חומר רפואי, ולא רק רפואי, שיכולות לסייע למומחה להכין את חוות דעתו באופן מיטבי.

נושא המאמר סוגיית הצוואות והמתנות יש להם מקום נכבד בחיי משפחות עם ישראל, הנדרשות לכך במסגרת מעגל החיים. בפרקטיקה של טוען רבני שכיחות התדייניות בנושא הירושה, כשבלא מעט מקרים נמצאת צוואה בבסיס המחלוקת. כשצוואה נערכת באופן נכון ויש לה תוקף הלכתי ואף משפטי לפי חוקי המדינה, לכאורה הדרך להורשה היא ישירה למימושה... ולא היא! במקרים רבים יש מתנגדים לקיום הצוואה. הטענות לפסילת הצוואה הן ברובן על בסיס פגם צורני בעריכת הצוואה, או השפעה בלתי הוגנת על המצווה והנפוץ ביותר טענת אי שפיות של המצווה. בטענה הזאת נעסוק במאמר הנוכחי.

היסוד ההלכתי

להלן תמצית ההלכות הרלוונטיות בלשונו של ה"שולחן ערוך":
"ח"מ רנ ס"ו אם נשתתק ואינו יכול לדבר ורמזו ליתן מתנה -- בודקין אותו כדרך שבודקין אותו לגיטין. אם השיב על לאו ולא ועל הן -- מתנתו מתנה; ואם לאו -- אין מתנתו מתנה.
הגה: צוואת ש"מ שלא נכתב בה שהיה מיושב בדעתו, אפילו הכי אין חוששין לה; ומה שנהגין לכתבו אינו אלא לשופרא דשטרי (תשובת ריטב"א / ע"ו, קכ"ג)"
ח"מ ל"ה סעיף ח': שוטה, פסול. ולא שוטה שהוא הולך ערום ומשבר כלים וזורק אבנים בלבד, (אלא)

כל מי שנטרפה דעתו ונמצאת דעתו משובשת תמיד בדבר מהדברים, אף על פי שהוא מדבר ושואל כענין בשאר דברים, הרי זה פסול, ובכלל שוטים יחשב.

היסוד הרפואי המשפטי

אכן השאלה של כשירות רפואית משפטית נעוצה בקביעה מקצועית של המומחה בתחום. לכל אדם עומדת חזקת כשרות, ואין להוציאו מחזקה זאת ללא ראייה. הראיות השונות בדבר עדיין דורשות התייחסות של מומחה, ומאידך דעתו של מומחה מהווה לדיינים ראייה חותכת של פסלות או כשירות רפואית משפטית.
בתי הדין מחויבים לדון בדיני ירושה לפי חוק הירושה - פרט למקרים שהצדדים מסכימים כולם שידונו לפי דין תורה. מכיוון שבזמן עריכת הצוואה או מתן המתנה אין לדעת לפי איזה חוק ולפי איזה ערכאה ידון הדבר - חובה לערוך את הפעולה באופן שאינה נוגדת את המסגרת החוקית, לעניין כשירות רפואית אין למעשה חילוק בדין בין ההלכה לחוק המדינה, בכל מקרה פעולה של פסול דין אינה תקיפה.
חוק הירושה קובע שעריכת צוואה בפני רשות (נוטריון או ביה"ד) אם המצווה מאושפז - חייבת צירוף תעודה רפואית המאשרת כשירותו המשפטית הרפואית של המאושפז. דא עקא שרוב התביעות בטענות של חוסר כשירות לצוות מופיעות במקרים שאין כל תיעוד כזה המתלווה לצוואה. עדיין קביעת מומחה תכריע את גורל

רבים המבוגרים הנתקפים במחלות היכולות לשלול לזמן מה או אפילו לצמיתות את כשירותם המשפטית.

מסוימת. אומנותו של מומחה הינה הערכה נכונה של המציאות המורכבת שבה נמצא המצווה ולתת לכך נימוק משפטי ומקצועי שיעמוד במבחן המשפטי.

ולאחר 120

לא מעט ניסיונות לקיים את הצוואה מעוררות התקוטטות משפטית. המייצג את הצדדים בתיקים הללו חייב לדאוג לאיסוף חומר רפואי ולא רק רפואי, שיכולות לסייע למומחה להכין את חוות דעתו באופן מיטבי. לצערנו, לא מעט יש גם צורך לדאוג לשימור הראיות ולמנוע "העלמות" של הפרטים הנדרשים להערכה רטרוספקטיבית.

המלצות מעשיות

להיערך לכל פעולה משפטית בבחינת הערכת הכשירות הרפואית. להדריך את הלקוחות לגבי הדרישות לעריכת הצוואה על מנת שלא תיפסל. לשמור על תיעוד רפואי מלא של כל מצווה. במקרה שנתקלים בצוואה שנראית "חשודה" יש להתכונן לטענות אי-כשירות רפואית.

הצוואה הנדונה, אך הערכת הכשירות הרפואית רטרוספקטיבית וברוב המקרים לאחר מיתת המצווה קשה מאוד, ודורשת ממוחיות וניסיון רב. לכן עצה טובה לעורך הצוואה: לצרף לכל צוואה את חוות דעת מומחה בעניין הכשירות הרפואית המשפטית. היות שאין לדעת את העתידות הבדיקה של המומחה בסמוך לעריכת הצוואה יכולה להיות בבחינת מניעת ספקות קשות לעת קיום הצוואה.

המומחה

המומחיות הנדרשת לקביעה מוסמכת בכשירות לצוות היא בידי רופא מומחה. בפשטות הרופא המומחה לקשישים צריך להיות בעל תעודת מומחה בגריאטריה. ניסיונות "מומחים" המנסים להתהדר בתואר "מומחה בפסיכוגריאטריה" הוא נוגד את חוק "פקודת הרופאים" ולא יועיל, במשפט בישראל אין התמחות ואין מומחיות מוכרת בשם "פסיכוגריאטריה". יש לבחור ברופא המסוגל לעמוד בעת הצורך בפני הערכאה להגן על חוות דעתו.

מהות הכשירות הלכה למעשה

רבים המבוגרים הנתקפים במחלות היכולות לשלול לזמן מה או אפילו לצמיתות את כשירותם המשפטית. רבים המקרים שמצבו של המצווה משתנה על ציר הזמן. הגדרה סתמית של "צלול" למצווה לא מועילה. בדיקה בסמוך לפעולה המשפטית צריכה להתייחס לשני אספקטים של כשירות: כשירות משפטית כללית וכשירות משפטית ספציפית, לאמור כשירות לבצע פעילות

לשכת עורכי הדין בישראל
בשיתוף הטוענים הרבניים בישראל
בערב עיון בנושא סרבנות גט וסרבנות קשר

הזמנה

לשכת עורכי הדין בשיתוף הטוענים הרבניים בישראל
שמחים להזמינכם לערב עיון ייחודי ומיוחד
בנושא "סרבנות גט וסרבנות קשר"

שיתקיים בתאריך: **יום ב', כ"ו תשרי תשע"ח, 16/10/17**
בבית הפרקליט, רח' דניאל פריש 10 תל אביב

להלן הלו"ז:

התכנסות וכיבוד קל.	16:30-17:00
דברי ברכה: עו"ד אפי נוה, ראש לשכת עורכי הדין עו"ד פסיכולוג ד"ר (קרימינולוגיה) ינון היימן, יו"ר מחוז ת"א עו"ד אבי חימי ממונה מחוז מרכז (בהקמה)	17:10 - 17:00
סרבנות גט, היחס בין סרבנים לסרבניות וההשלכות עו"ד הלנה שמחי סגנית יו"ר ועדת משפחה ועדת בתי דין רבניים, מחוז מרכז לשכת עורכי הדין	17:10 - 17:40
תופעת העגינות ודרכי ההתמודדות עימה, נתונים ודרכי פעולה הרב אליהו מימון מנהל אגף עגונות וביורור יהדות	17:45 - 18:15
כב' הראש"ל הרב הראשי לישראל ונשיא בתי הדין הרבניים הגאון הרב יצחק יוסף שליט"א	18:15 - 18:45
עו"ד הרב שמעון יעקבי, מנכ"ל בתי הדין הרבניים	18:45 - 19:10
"סרבנות בהליכי ביה"ד" כב' הדיין גאון הרב משה אמסלם אב"ד אשדוד ויו"ר נציגות הדיינים במדינת ישראל	19:10 - 19:50
"סרבנות קשר בין ילדים להורה" - דר' נעמי כהן פסיכולוגית קלינית בכירה	19:50 20:20
דברי סיכום - טו"ר יעקב קלמן יו"ר הטוענים הרבניים	20:20 20:30

הרשמה חובה, אצל טו"ר זיו ברקוביץ חבר הנהלת הטו"ר בדוא"ל zbil1@walla.com
לעורכי דין ההרשמה באתר לשכת עורכי הדין מחוז ת"א www.tabar.org.il
מומלץ להזדרז, מספר המקומות מוגבל